

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

**ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ
ВІЙНИ**

(на матеріалах Міністерства закордонних справ України)

Студентки 2м курсу, 10 групи,
факультету міжнародної торгівлі
права
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
спеціалізації «Міжнародний
бізнес»

Шемякіної Ксенії
Юріївни

_____ підпис

Науковий керівник
доктор економічних
наук, професор

Дугінець Ганна
Володимирівна

_____ підпис

Гарант освітньої
програми
доктор економічних
наук, професор

Калужна Наталія
Геннадіївна

_____ підпис

Київ 2021

АНОТАЦІЯ

Випускна кваліфікаційна робота на тему "Зовнішньоторговельна політика в умовах гібридної війни" виконала студентка Шемякіна К. Ю. (на матеріалах Міністерства закордонних справ України, м Київ)

У роботі розглянуто реалії та тенденції розвитку зовнішньоторговельної політики України. Визначено причини та наслідки введення санкцій на експорт та імпорт відповідних товарів, а також визначено подальший розвиток зовнішньої торгівлі для них. Проаналізовано міри та заходи України для нарощення експорту та відновлення позицій на міжнародному ринку. Зроблено висновок щодо впливу зовнішніх факторів на зовнішньоторговельну політику, а також певного плану дій для повної переорієнтації товарів на інші ринки.

Ключові слова: зовнішня торгівля, санкції, експорт, розвиток, позиція, план.

ANNOTATION

The final qualifying work on the topic "Foreign trade policy in a hybrid war" was performed by student K. Shemyakina. (based on the materials of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Kyiv)

The realities and tendencies of development of foreign trade policy of Ukraine are considered in the work. The reasons and consequences of the imposition of sanctions on the export and import of relevant goods are determined, as well as the further development of foreign trade for them is determined. Measures of Ukraine to increase exports and restore positions in the international market are analyzed. It is concluded that the influence of external factors on foreign trade policy, as well as a plan of action for the complete reorientation of goods to other markets.

Keywords: foreign trade, sanctions, export, development, position, plan.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ.....	6
1.1. Сучасні реалії та розвиток зовнішньої торгівлі в умовах гібридної війни.....	6
1.2. Причини та наслідки введення санкцій окремих груп товарів.....	11
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТОВАРООБОРОТУ УКРАЇНИ З РФ	17
2.1. Економічні втрати та подальші наслідки для національної економіки.....	17
2.2. Можливості та загрози зовнішньої торгівлі в умовах сучасного загострення.....	22
Висновки до розділу 2.....	29
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ.....	30
3.1. Рекомендації та заходи щодо відновлення позицій на міжнародному ринку та нарощення експорту.....	30
3.2. Оцінка економічної ефективності запропонованих заходів.....	36
Висновки до розділу 3.....	40
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми роботи Активізація економічного суперництва наддержав та їхньої боротьби за ринки збуту, збільшує уразливість економічно слабких держав, до яких належить Україна, створює додаткові загрози для їх економічного суверенітету та реалізації національних економічних інтересів. Ескалація гібридних викликів та загроз економічного суверенітету держав зі слабкою економікою, зумовлює необхідність вироблення комплексних заходів економічного стримування геополітичної експансії держави-ініціатора та заходів протистояння агресії в торговельно-економічній сфері.

Відновлення провідних позицій України та повна економічна незалежність від країни-агресора – це ті виклики, які повстають у сучасності перед Україною та які необхідно впевнено відстояти.

Аналіз рівня розробленості проблеми Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що обрана проблематика знайшла певне висвітлення у вітчизняних та зарубіжних науковців. Останнім часом було опубліковано ряд наукових праць, що стосується зовнішньої торгівлі України в умовах гібридної війни. Зокрема, варто відзначити науковий доробок вітчизняних авторів: С. Кулицький, І. Макарчук, Г. Дугінець, Т. Мельник, О. Шнирков, Т. Гордєєва тощо [1-5].

Багато науковців працювало над визначенням тенденцій на світовій арені та виявленням чинників розвитку зовнішньої торгівлі України, вони також обґрунтовували можливості залучення іноземних інвестицій в Україну та вивчали вплив зовнішньоекономічних зв'язків України.

Хоча в умовах невизначеності економіки України та інших країн світу, під дією політичних та соціально-економічних чинників, ситуація змінюється і вимагає детального аналізу з урахуванням економічних показників, які характеризують стан зовнішньої торгівлі та виявляють сучасні тенденції в цій сфері.

Мета і завдання дослідження Мета роботи – визначити реалії, тенденції та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу, а також розробити план дій щодо нарощення експорту України та відновлення позицій на міжнародному ринку.

Відповідно до визначеної мети поставлено такі завдання кваліфікаційної роботи:

- навести загальну характеристику зовнішньоторговельної політики України;
- здійснити дослідження причин та наслідків введення санкцій на окремі групи товарів;
- визначити економічні втрати та подальші наслідки для національної економіки;
- виокремити можливості та загрози зовнішньої торгівлі в умовах сьогодення;
- розробити рекомендації та план заходів щодо відновлення позицій на міжнародному ринку та нарощення експорту.

Об'єктом дослідження є процес формування та управління зовнішньоторговельної політики України.

Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні аспекти формування зовнішньоторговельної політики України в умовах гібридної війни.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використано методи логічного узагальнення, аналізу, синтезу для дослідження теоретичних основ управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності національної економіки, порівняння, групування, аналізу, табличний – для дослідження динаміки зміни зовнішньоторговельних показників.

Науково-практична новизна отриманих результатів. Запропоновано структуру потенціалу міжнародної діяльності України, яка містить такі елементи: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, організаційний потенціал, інформаційний потенціал. З урахуванням запропонованої структури здійснено

оцінку потенціалу міжнародної діяльності України в умовах гібридної війни та обґрунтовано необхідність вдосконалення її інформаційної складової.

Інформація про апробацію результатів дослідження захист проекту на базі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України на тему: «Оцінка впливу санкцій Російської Федерації проти України та заходів України у відповідь на розвиток економіки України», захист проекту відбувався в платформі ZOOM. А також публікація статті «Тенденції розвитку стратегічного партнерства між Україною та Туреччиною у торговельно-економічній сфері» у збірнику *Modern Relations hips in the World Economy* (додаток А).

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Обсяг вступу не перевищує 3 сторінки. Основна частина випускної кваліфікаційної роботи складається з трьох розділів, кожний з яких містить по 2 параграфи. Обсяг кожного параграфу в межах 5-7 сторінок, відповідно обсяг основної частини роботи не перевищує 50 сторінок (не враховуючи список використаних джерел та додатки).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Сучасні реалії та розвиток зовнішньої торгівлі в умовах гібридної війни

З часу набуття незалежності, зовнішня торгівля України мала як піднесення, так і падіння. На це впливали як соціально-економічні, так і політичні фактори, які тягнули за собою певні наслідки. Звичайно, що і зміна політичного вектору, і певний час невизначеності вплинув на подальший розвиток зовнішньої торгівлі України.

Погіршення торговельно-економічних відносин між будь-якими країнами на світовій арені сприяє зближенню конфліктуючих держав з іншими та призводить до виникнення певних обмежень, які характеризують формування «торговельних війн». Тому певними етапами протиріч у зовнішньоторговельних відносинах між Україною та РФ стали торговельні війни.

Торгові війни РФ проти України почались раніше ніж агресія на Сході України (табл.1.1). Аналізуючи наведені дані, можна відзначити необґрунтованість дій з боку РФ. Дані торговельно-економічні протистояння стали початком економічного тиску з боку РФ по відношенню до України.

Опісля торговельних війн з Україною, універсальними інструментом і політичного, і економічного насильства, а також впливу, стають санкції.

Таблиця 1

Характеристика торговельних війн Росії та України у 2012–2013 рр.

Сфера прояву	Характеристика	Передумови	Наслідки
Сирна війна	В першій половині 2012 р. розпочалося внаслідок боротьби за російський ринок збуту, було використане як інструмент економічного тиску на Україну з боку Росії	Заява про низьку якість твердих сирів українського виробництва, виголошена санітарним лікарем РФ Г. Онищенко	Сирна війна підтвердила високу якість твердих сирів. Втрати українських виробників від невиконаного експорту 300 млн грн

Продовження табл. 1.1

Шоколадна війна	Торговельно-економічне протистояння між Україною та Росією влітку 2013 р., викликане заборонаю продажів у Росії продукції української кондитерської компанії «Рошен»	Заява про низьку якість шоколаду та цукерок виробництва компанії «Рошен», виголошена санітарним лікарем РФ Г. Онищенко	Щомісячно «Рошен» експортувала в РФ продукцію на суму 135 млн грн (понад 200 млн дол. США на рік), тому наслідки призупинення експорту були відчутними
Експортна блокада	Торгово-економічне протистояння виникло внаслідок внесення 14.08.2013 р. митною службою РФ усіх українських імпортерів до переліку «ризикованих», що призвело до фактичної блокади поставок товарів з України до Росії	З 20-х чисел липня 2013 р. російські митники розпочали безпричинну тотальну перевірку всіх транспортних засобів, які перевозили продукцію українських товаровиробників	За даними експертів, блокада може «вдарити» по окремих виробниках, але збитки невеликі, у межах 500 млн грн

Джерело: складено автором на основі відкритих інформаційних джерел [6,7]

Серед низки політичних санкцій в бік України, в 2019 році Російською Федерацією були введені нові економічні санкції проти України (запроваджена заборона ввезення з України до Росії таких товарів як паперова продукція, товари легкої промисловості, металургійна продукція, продукція машинобудування, а також обмежені поставки з Росії в Україну нафти та нафтопродуктів). Звичайно, що такі кроки з боку Російської Федерації були очікуваними протягом останніх років.

У відповідь Україна припинила військовий транзит та транзит товарів подвійного призначення як територією, так і повітряним простором України. Також Україна перестала обслуговувати ракетні комплекси, які є важливою складовою ракетних військ стратегічного призначення РФ, що вироблялись на українському підприємстві «Південмаш».

Станом на 2021 рік майже в 4 рази зменшився товарообіг між Україною і РФ відносно 2013 року [8]. Яким чином це вплинуло на економіку можна визначити, звернувшись до даних Державної служби статистики України, та

прослідкувати, як вплинули обмеження РФ на загальний експорт України за основними видами продукції, які підпали під санкції. В бік України найчастіше було запроваджено секторальні та в меншій кількості адресні санкції [42].

Незважаючи на санкції, РФ залишається одним із основних торговельних партнерів України. Такий висновок можна зробити аналізуючи дані Державної служби статистики України про зовнішньоторговельну діяльність України (рис. 1.1). Так, за даними про зовнішню торгівлю України за 2018 р., першу позицію за обсягом українського експорту серед всіх країн зайняла саме Росія. За цей період Україна відправила країні-агресору товарів на суму 3.7 млрд дол. США [8].

За обсягом імпорту до України Росія зберігає свою позицію. За той же 2018 р. в Україну ввезено товарів на суму 8.9 млрд дол. США. Порівнюючи це значення з показниками експорту, отримаємо від'ємне торговельне сальдо у – 4.4 млрд дол. США [8].

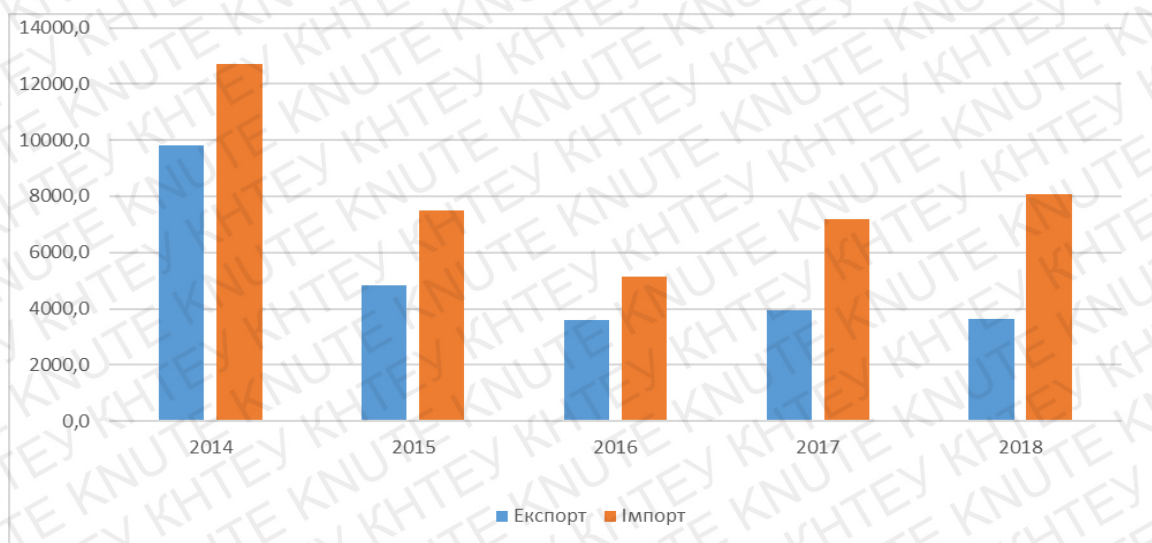

Рис. 1.1. Динаміка експорту з України та імпорту з РФ, 2014-2018 рр. млн дол. США

Джерело: складено автором за даними [4]

Найбільше Україна імпортує товари стратегічного призначення, у вигляді нафти та нафтопродуктів. Запровадження санкцій та обмежень має за мету дестабілізувати економіку України, але є товари, які вигідніше купувати саме там.

Інший за обсягами товар – вугілля, яке використовується у металургійній промисловості. Закупки його в інших країнах за значно вищими цінами

позначиться на ціні готової продукції. Сьогодні металургійна продукція – основний експортний товар України, який має жорсткі умови конкуренції на зовнішніх ринках.

В 2018 році Україна також імпортувала з Росії (компанія "ТВЕЛ") ядерне паливо на суму 374,6 млн. доларів (71,6% від загального обсягу імпортованого ядерного палива). Контракт з російською компанією «ТВЕЛ» на постачання ядерного палива продовжено до 2025 року через те, що вітчизняні ядерні реактори збудовані з урахуванням використання лише конкретного виду ядерного палива, яке не можуть постачати інші компанії, зокрема американська Westinghouse [9].

РФ, розуміючи, що Україна не може відмовитися від усіх товарів одночасно, впроваджує санкції поступово, одного разу на експорт, іншого - на імпорт. Таким чином, на сьогодні вітчизняна економіка не має вагомих здобутків у сфері зовнішньої торгівлі. Тому перед Україною виникла низка викликів, а саме: пошук нових джерел конкурентоспроможності, створенням нових економічних партнерств та взаємодія з ними задля модернізації національної економіки.

В першу чергу, потрібно переглянути та доповнити іншими перспективними напрямками, оскільки обраний сировинний вектор не є найкращим рішенням на сьогодні, бо цілком можливим стає факт того, що зовнішньоекономічна ситуація найближчим часом може погіршитися через небажання уряду виявляти політичну волю до впровадження змін.

На сьогодні зовнішня торгівля України має ряд завдань, серед яких не тільки відбиття російської торговельної агресії, а й своєчасна реакція на велику міжнародну торговельну війну, якщо така розпочнеться.

Беручи до уваги той факт, що з часу своєї незалежності Україна стала учасником глобалізаційного процесу, її зовнішня політика базується на розбудові стратегічних відносин не тільки з конкретними країнами, але й з організаційними об'єднаннями, такими як Європейський Союз, задля розвитку національної економіки [36].

Очевидно, що для нарощення темпів росту співпраці з економічно сильними державами світу, Україні необхідно якомога швидше закінчити розпочаті

реформи, що стосуються ділового клімату, зменшення рівня корупції, зміцнення демократії та посилення самоврядування, а заходи в сфері зовнішньої торгівлі, повинні бути направлені на зміцнення економіки країни.

1.2. Причини та наслідки введення санкцій окремих груп товарів

Санкції можуть застосовувати як держави (індивідуально), так і міжнародні організації. Причини, обсяг, тривалість та форми санкцій варіюються в залежності від їхньої мети, співвідношення сил сторін та особливостей держав, проти яких такі санкції вводяться. За ступенем застосування санкції розділяються на «всеосяжні», тобто коли комплекс обмежень накладається на всю країну, та «цільові», які накладаються на певних осіб, урядовців, окремі галузі економіки, тощо. Історична практика застосування всеосяжних санкцій продемонструвала їх невелику доцільність. Від застосування всеосяжних санкцій, як правило, страждає все населення країни, на яке вони були накладені.

На противагу цьому, цільові санкції зменшують негативний вплив на населення та проводять чітку лінію між населенням та тим, хто приймає рішення. Навіть більше, цільові санкції можуть мати різний масштаб, починаючи від охоплення вузьких груп конкретних осіб і поширюючись далі на певні сектори взаємодії.

Секторальні санкції, які направлені проти ключових сфер економіки, наближаються за своїми наслідками до ефектів санкцій всеосяжних, так як впливають на життя населення. Першою вірогідною причиною накладення санкцій, є зміна політичного вектору України. В 2013 році, Україна не погодилась вступати до Митного Союзу, тим самим повністю відійшла від панівного керівництва Кремля. Таким чином були втрачені потужні важелі впливу на неї. Слідом за відмовою від російського вектору потягнулися: припинення мовлення російських телеканалів, відмова від закупки російського газу, заборона російських соціальних мереж та сервісів, а також повне від'єднання від російської церкви [46,47,49].

Звичайно, що причина має більш глибинний характер, бо слід пам'ятати, що Україна має вигідне геополітичне положення та цікава не лише РФ, а й іншій стороні табору. Введення економічних санкцій та ескалація територій - це не лише доказ Україні, кого вона втратила в якості стратегічного партнера, а й доказ іншим країнам на міжнародній арені, чого слід їм боятися. Під санкції на експорт України потрапило досить багато груп товарів, але дослідимо деякі з них [10]: жири і олії рослинні та їх фракції; маргарин (за винятком рідкого); сіль та хлорид натрію чистий; пиво із солоду (солодове); сік томатний. Визначимо як вплинули санкції на експорт та чи вплинули взагалі. Для дослідження візьмемо статистичні дані в період з 2011 до 2014 року до введення санкцій та з 2015-2020 опісля їх введення в дію.

Жири і олії рослинні та їх фракції. Введення санкцій відбулося 13.11.2014 року через виявлення санітарно-епідеміологічних порушень, а саме наявність жирів тваринного походження та харчових добавок.

Заборона експорту цього виду товару на Російський ринок має вплив, український експорт скоротився майже в 3 рази, так як частка російського ринку в загальному світовому ринку була вагомою (рис.1.2).

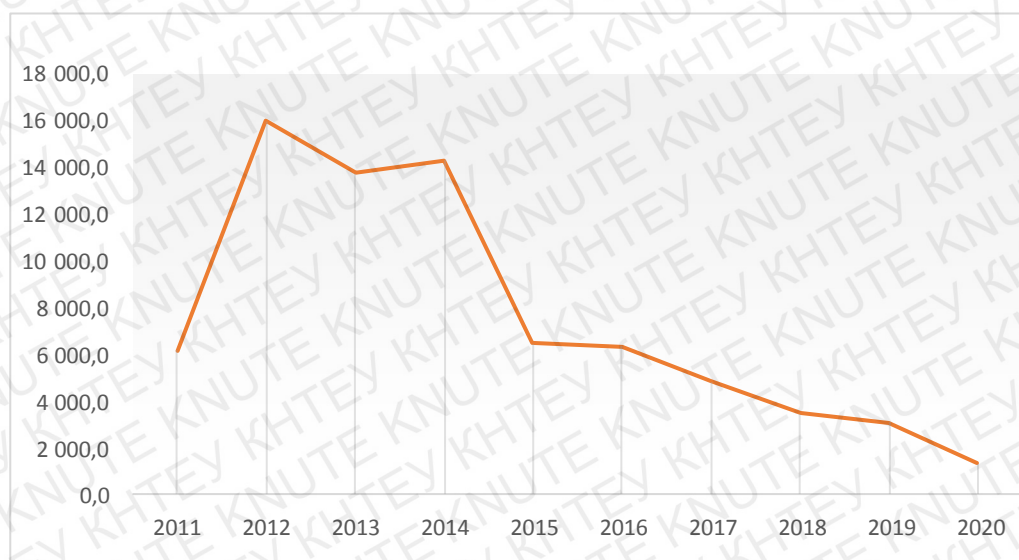

Рис.1.2. Динаміка експорту жирів, олій та їх фракцій з України до РФ, 2011-2020 рр. млн дол. США

Джерело: складено автором за даними [8]

Маргарин (за винятком рідкого). Введення санкцій відбулося 13.11.2014 року Російською Федерацією, аргументуючи, що виявлені санітарно-епідеміологічні порушення, а саме наявність жирів тваринного походження та харчових добавок.

Можемо стверджувати, що санкції вплинули суттєво на національну економіку, адже експорт скоротився в 3 рази, так як основним ринком збуту та стратегічним партнером був ринок РФ, який займав 62,3 % світового ринку (рис.1.3).

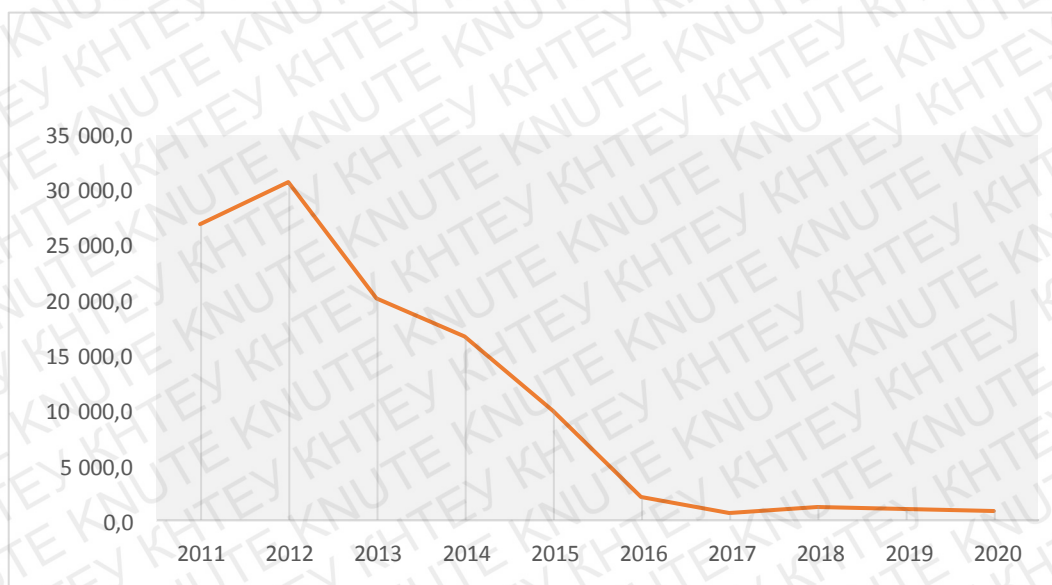

Рис.1.3. Динаміка експорту маргарину, за винятком рідкого з України до РФ, 2011-2020 рр. млн дол. США

Джерело: складено автором за даними [8]

Сік томатний. Дана група товару потрапила під санкції з 01.08.2014 року, через те, що продукція не пройшла державної реєстрації на відповідність вимогам технічних регламентів Митного Союзу. Прорахувавши, можна стверджувати, що експорт скоротився в 2,5 рази, санкції вплинули не суттєво. При цьому Україна почала переорієнтовуватися на інші ринки збуту, після повного припинення експорту в 2016 році (рис.1.4).

Пиво із солоду. Група товарів потрапила під санкції РФ з 15.08.2014 року, через неодноразові порушення вимог законодавства в галузі захисту прав

споживачів, а також невідповідність показників українського пива вимогам щодо енергетичних цінностей та органолептичним показникам.

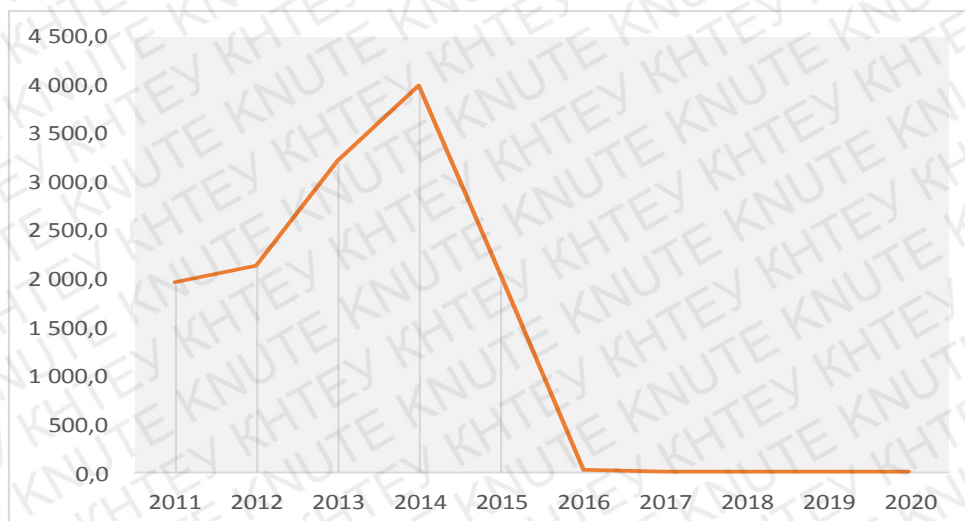

Рис.1.4. Динаміка експорту соку томатного з України до РФ, 2011-2020 рр.
млн дол. США

Джерело: складено автором за даними [8]

Після введення санкцій світовий експорт скоротився майже в 3 рази (адже великий % займав російський ринок збуту), але з'явилася тенденція до зростання експорту в світ, інакше кажучи, Україна переорієнтовується (рис.1.5).

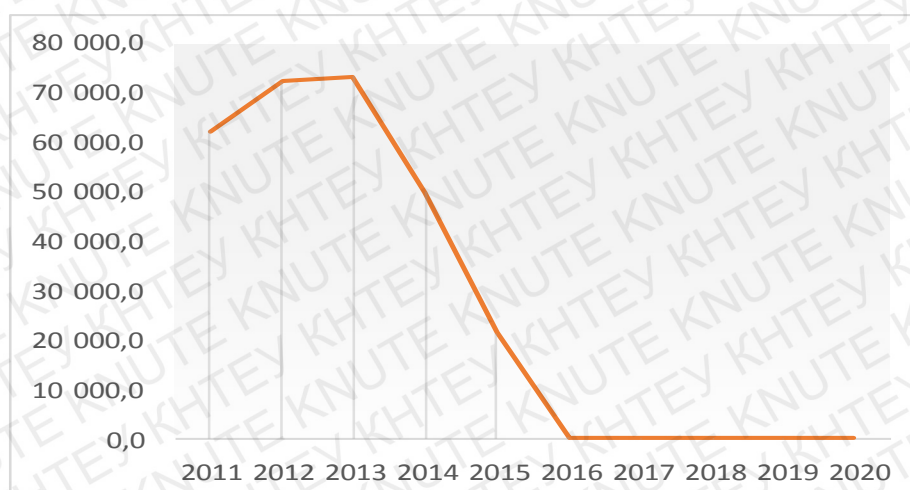

Рис.1.5. Динаміка експорту з України пива із солоду до РФ, 2011-2020 рр.
млн дол. США

Джерело: складено автором за даними [8]

Сіль та хлорид натрію чистий. Введення санкцій Російською Федерацією з 26.01.2015, через невідповідність законодавству про захист прав споживачів, зокрема щодо вмісту йодіну та органолептичних показників.

Після введення санкцій, експорт України скоротився в 15(!) разів. Тож, введення санкцій на даний товар дуже суттєво вплинув на національну економіку, бо частка Російського ринку сягала 67 % світового ринку (рис.1.6).

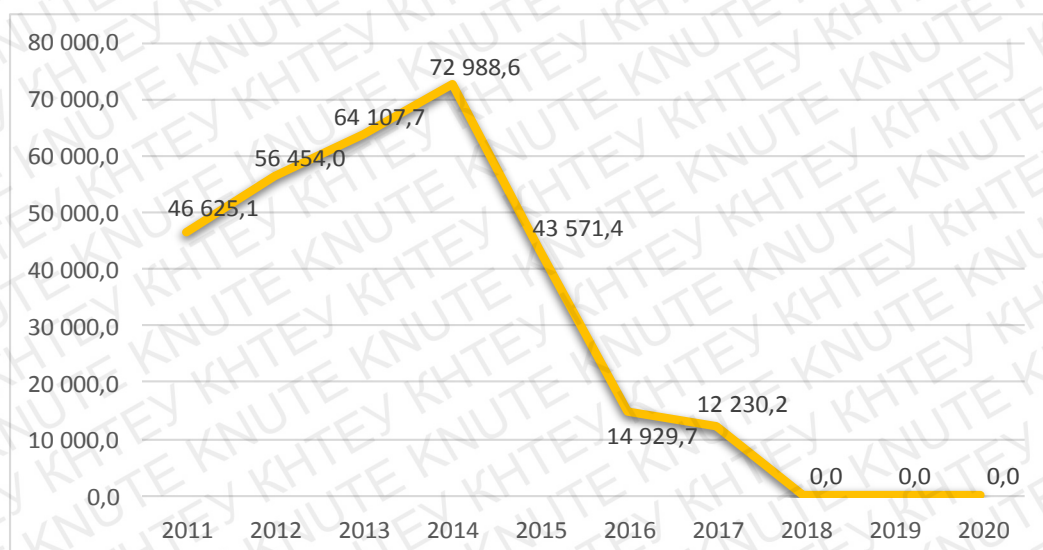

Рис.1.6. Динаміка експорту з України солі до РФ, 2011-2020 рр. млн дол. США

Джерело: складено автором за даними [8]

Очевидно, що якісна та затребувана українська продукція підлягала санкціям РФ необґрунтовано.

Висновки до розділу 1

Підводячи підсумки, спостерігається така особливість: після часткового обмеження або повної заборони експорту українських товарів до РФ, Україна втратила суттєво, по причині того, що частка Російського ринку в загальному світовому ринку була значною. Але також прослідковується тенденція обходження заборони.

Проводячи паралель за датою заборони і даними по експорту за наступними роками, видно, що в деяких товарних групах він був припинений майже в дату заборони, а в деяких торгівля відбувалася, але вже не в таких обсягах, ймовірно, що український товар (продукція) експортується до РФ через інші країни (в обхід, наприклад, республікою Білорусь). Або ж, навпаки, попри всі заборони

прослідковується відновлення експорту до РФ, що знову можливе через країни-посередники (сірі зони), які виконують «медвежу послугу».

Зазначимо, що групи товарів, такі як сіль та хлорид натрію, а також маргарин (за винятком рідкого) суттєво постраждали від санкцій.

Аби Україні відновити свої обсяги експорту того чи іншого товару, необхідно зробити переорієнтацію ринку, тобто експортувати на ринки ЄС або інших регіональних об'єднань, але для цього необхідно привести продукцію до відповідних норм, таких як: сертифікація, якість, стандарти, маркування і т.п.

Зауважимо, що Україна повністю припинила експорт товарної позиції пиво із солоду та соку томатного і помітно нарощує експорт на інших зовнішніх ринках, тим самим спостерігається повна переорієнтація.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТОВАРООБОРОТУ УКРАЇНИ З РФ

2.1. Економічні втрати та подальші наслідки для національної економіки

У липні 2021 року президент Росії Володимир Путін оприлюднив неприйнятну статтю «Про історичну єдність росіян та українців». З огляду на авторство статті, її до сьогодні коментують більшість експертів. Але інтерес до статті все ще зберігається. Особливо, це стосується тверджень В. Путіна про економічні втрати України внаслідок отримання незалежності та можливості відновлення української економіки лише у тісному союзі України з Росією. При цьому В. Путін жодним чином не згадав про власні економічні проблеми Росії. Оскільки порушені питання безпосередньо стосуються України, розглянемо їх більш детально [11].

На переконання російського президента, Україна завжди була партнером РФ, і саме після розпаду СРСР, першою на допомогу від економічної кризи прийшла РФ. На сьогодні, за словам президента, Україна є найбільш бідною країною Європи, адже рівень ВВП на душу населення менший, ніж в Албанії, Молдові та Косово. Також, однією із тез статті було те, що ще задовго до подій 2014 року, США та ЄС наполегливо підштовхували Україну розірвати тісні та «процвітаючі» відносини з Росією, тому їй довелося вторгнутися на територію України [11].

Аби остаточно встановити відповідність та визначити реалії, необхідно роз'яснити деякі деталі та фактори, що вплинули на відносини, а також визначити, чи похитнулася економіка України від розриву деяких торговельних зв'язків через запровадження санкцій.

По-перше, Росія безкоштовно не надавала допомоги при виході з кризи 90-х років Україні. Влада РФ цілеспрямовано підвищувала ціну на газ для України, а за транзит через неї платила втричі менше світових норм. Тим самим, Росія «заганяла» у боргову яму Україну, змушуючи її розраховуватись своїми активами. Звідси почалася економічна залежність від Кремля.

По-друге, входження України до п'ятірки основних постачальників продовольчих товарів до країн ЄС, визначає повну безпідставність заяв В. Путіна про провал економіки. Те ж саме можна казати і про нібито «деіндустріалізацію» України.

Очевидно, що точні втрати України з 2014 року підрахувати неможливо, але приблизно можна визначити за макропоказниками.

Якщо розглядати рівень ВВП України, то в період з 2013 по 2020 рік показник значно підвищився, це свідчить про певний ріст економіки країни, не зважаючи на найбільш пікові роки втрат – 2014-2015, де Україна втратила майже 20% ВВП через російську агресію (рис.2.1).

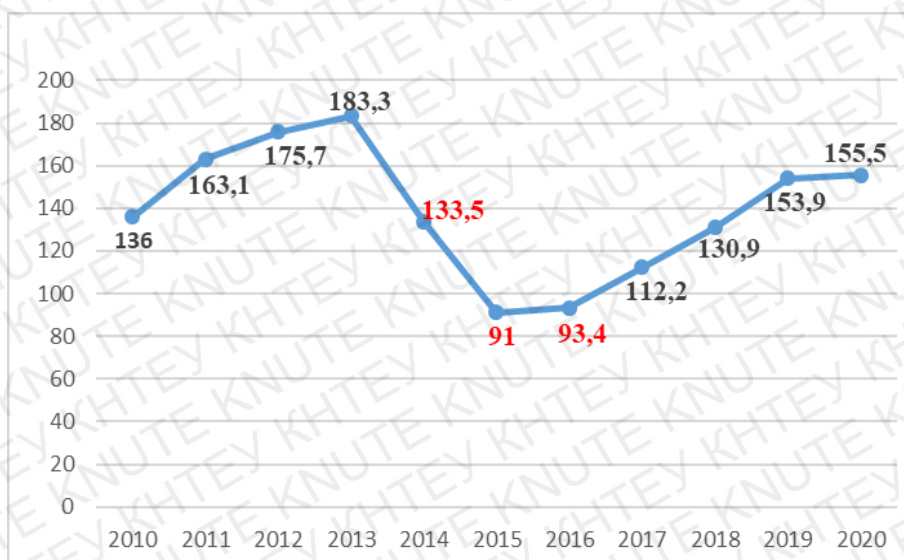

Рис. 2.1 Динаміка ВВП України, 2010-2020 рр, млн. дол.США

Джерело: складено автором на основі [12,13]

Дивлячись на зростання ВВП України, необхідно взяти до уваги Індекс глобальної конкурентоспроможності та проаналізувати, наскільки якісно країна використовує наявні ресурси та забезпечує процвітання власних громадян.

Даний індекс вказує на рівень економічного розвитку, тож проаналізуємо яке місце України було у всесвітньому рейтингу до введення санкцій та опісля їх введення (рис.2.2).

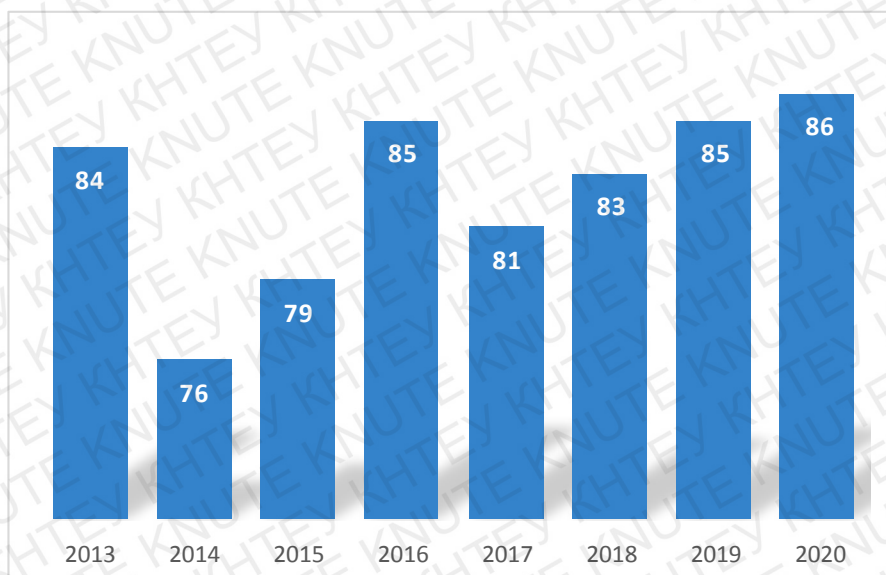

Рис. 2.2. Динаміка України в Глобальному індексі конкурентоспроможності, 2013-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [14]

В середньому, Україна тримає позицію на рівні 82 місця з 141 можливих, але окупація східних регіонів України Російською Федерацією в 2014 році, як не дивно, підвищила глобальний рівень конкурентоспроможності. Можливо, на це вплинула міжнародна підтримка та певне визнання України на міжнародній арені, проте, цей показник затримався лише в 2014, 2015 рік знову повернув в точку неповернення. На сьогодні Україна стабільно тримає 85/86 місце серед 141 можливих, це не поганий результат, але позиції необхідно підвищувати.

У нинішніх складних соціально-економічних умовах не можливо дати позитивної оцінки рівню інвестиційної привабливості України. Діагностуючи стан національної економіки, звертається увага на індекс інвестиційної привабливості України.

Інвестиційний клімат держави набуває визначального характеру щодо виходу економіки з кризи та забезпечення конкурентоспроможного виробництва продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Проаналізуємо динаміку індексу інвестиційної привабливості України впродовж 2010-2020 років (рис.2.3).

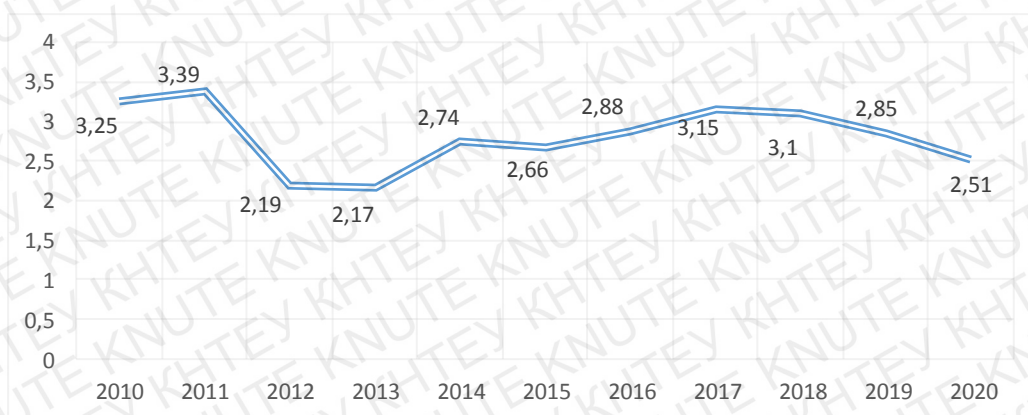

Рис.2.3 Динаміка індексу інвестиційної привабливості України, 2010-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [15,16]

Даний індекс вимірюється за 5-бальною шкалою Лайкерта, умовно-позитивним є значення більше 3. В середньому значення індексу по Україні коливається в межах 2,8. Опитування серед інвесторів показало, що в першу чергу, їх зупиняє бажання інвестувати через високу корупцію (91% опитаних), судову систему (94%) та тіньову економіку (75%) і лише в останню чергу їх турбує питання безпеки. Тому не можна сказати, що введення санкцій вплинуло на даний показник (рис.2.4).

Рис. 2.4. Основні перешкоди для іноземних інвестицій в Україну, 2021 рік

Джерело: складено автором на основі [17,44,45]

Також, важливим показником розвитку економіки являється індекс ведення бізнесу, котрий визначає простоту ведення підприємницької діяльності.

Як видно з (рис.2.5) позиція України незмінно зростає, але різними темпами. Так, якщо до 2014 року Україна мала значне зниження (на 13-25 позицій), то починаючи з 2015 року тенденція поступового зростання та підвищення сходинок.

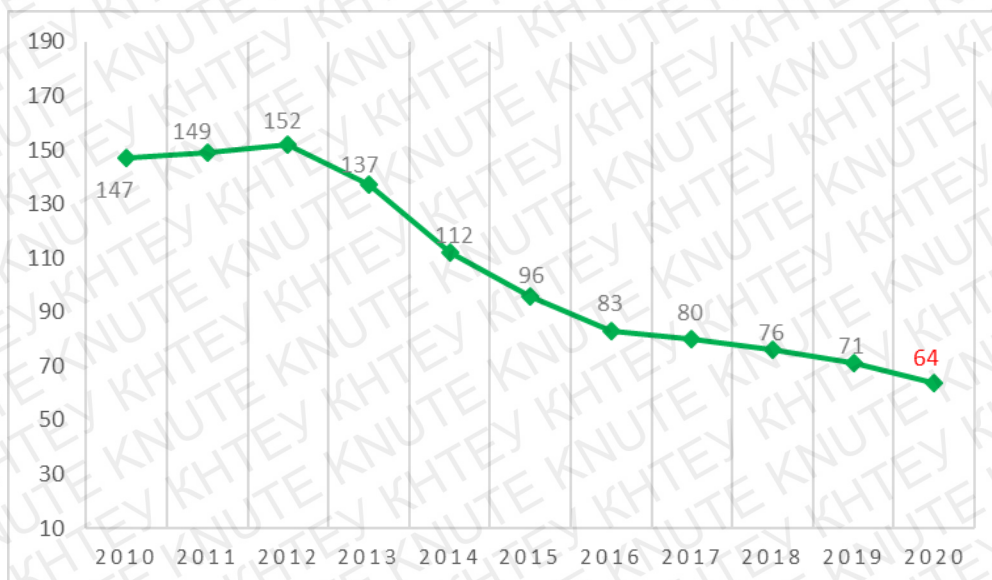

Рис. 2.5. Динаміка індексу легкості ведення бізнесу України, 2010-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [18]

Підсумовуючи, спостерігається повільне наближення показників України до передових економічно-стабільних країн. Підвищення позицій у даному рейтингу є одним з пріоритетних завдань Уряду. Програмою Кабінету Міністрів України визначено ціль для України - входження у ТОП-30 у найближчі роки.

Отже, проаналізувавши 4 з основних показників росту та розвитку економіки (ВВП, Global Competetive Index, Investment Attractiveness Index, Doing Business), дійдемо висновку, що введення санкцій в сторону України, з метою послаблення економіки, вплинули незначно або в деяких випадках, зовсім не вплинули на показники та навпаки підвищили рівень та статус України на міжнародній арені. Звичайно, ми втратили суттєво в товарообороті з РФ, адже не змогли відразу переорієнтуватися, і в перші місяці несли колосальні втрати, але й

та сторона табору не звикла «підтримувати власного виробника» та споживати власну продукцію.

2.2. Можливості та загрози зовнішньої торгівлі в умовах сучасного загострення

Насправді, точно підрахувати втрати України від санкцій неможливо, через відсутність статистичних даних окупованих територій. Дійсно, торгівля через ці території відбувається, але в якому обсязі - достеменно невідомо. Економіка окупованих територій підірвана, продукти та послуги безпосередньо завозяться з території РФ, час від часу відбувається напівконтрабандний продаж вугілля.

Остаточні втрати можна буде підрахувати після фізичного допуску до даних територій. Необхідно зробити аудит стану всіх підприємств, житлового фонду, інфраструктури, і тільки після цих обрахунків можна буде виставляти країні-агресору відповідний рахунок до сплати.

Повний розрив торговельних відносин РФ з Україною, стримала, мабуть причина того, що сама Росія експортує продукцію в Україну. Причому, більше всього імпорту з Росії до України складають мінеральні палива, нафта, продукти її перегонки та ядерне паливо. Так, до речі, залишається і по нині.

Хоча Україна і зазнала значне падіння товарообороту, Росія досі залишається стратегічним партнером, куди Україна експортує найбільше в грошовому вимірі. При цьому найбільшу частку експорту до Росії складають чорні метали. Але санкції навіть не торкаються цієї галузі.

Насправді, Україна не може повністю відмовитись від економічної співпраці. Проте Україна стоїть на шляху переорієнтації, особливо що стосується створення можливостей отримання газу з Європи.

Очевидно, що при заміщення постачальника з Росії на постачальника з ЄС означає втрату часу, з однієї сторони, а з іншої – не завжди економічно вигідно.

Попри все, це можливо, але питання стоїть не перед державою, а перед бізнесом. Ймовірно, що на світовому ринку можна придбати товар, але на це йдуть відповідні витрати, а саме: на адаптацію до нових постачальників.

Порівнюючи грошові втрати в торгівлі країн від запровадження взаємних санкцій, доходимо висновку, що втрати приблизно однакові (рис.2.6).

Рис. 2.6. Втрати України та Російської Федерації від введення взаємних санкцій, 2021 р.

Джерело: складено автором на основі [19]

Якщо ж порівнювати нинішню торгову статистику з даними 2011 року, то Україна недоотримала в торгівлі з Росією понад 20 мільярдів доларів, а Росія – 26 мільярдів.

В умовах взаємних санкцій Росія і Україна мають різні зовнішні чинники. Для України відкрився доступ до кредитів міжнародних фінансових організацій, а товари і послуги ширше рушили на європейський ринок після підписання угоди про вільну торгівлю [38].

За даними Державної служби статистики України, протягом перших чотирьох місяців цього року експорт в країни Євросоюзу вже досяг 42,7% в загальному обсязі українського зовнішньої торгівлі. Найбільший попит в Європі мають продукція українського сільського господарства і металургії, котрі заборонені в Росії.

У сегменті послуг, і перш за все транспортних, телекомунікаційних та ділових, європейський ринок в статистиці України також посідає перше місце з часткою 33,6% [19].

Експерти не виключають, що, незважаючи на існування торгових заборон, ще деякий час українська продукція буде представлена на російському ринку, а російська – на українському, хоча і в значно меншому обсязі. Адже виробникам простіше знайти обхідний шлях, ніж шукати нові ринки. Один з таких шляхів – «очищати» походження своєї продукції на території Білорусі, яка стала фактично буферною зоною між Росією, Україною і Європою [19].

Зрозуміло, що будь-яке переналагодження відносин вимагає додаткових витрат. Від нового постачальника ми не отримаємо кредитних умов, хоча, все індивідуально та можливо, а залежить, перш за все, від каналів закупівель-безпосередньо у виробника або в торгових організацій.

На сьогодні, аналіз зовнішньоекономічної діяльності великих підприємств показав, що найактивніше з північним сусідом співпрацюють українські тютюнові компанії («В.А.Т.-Прилуки», «Філіп Морріс Україна»), машинобудівники («Харківський тракторний завод», «Мотор Січ»), видобувні компанії (ПівдГЗК, шахтоуправління «Покровське»), металурги («АрселорМіттал Кривий Ріг», «Азовсталь»), енергетична галузь (ДТЕК, «Турбоатом»), а також хімічна промисловість («Сумихімпром», «Глікохім») і фармацевти («Фармак»). В порівнянні з 2013 по 2020, експорт до РФ деяких галузей зріс з 30% до 65%, хоча у абсолютних цифрах обсяги залишились незмінними.

Не менш цікава і ситуація з імпортом. Компанія «Сумихімпром», яка в 2013 році практично не співпрацювала з Росією, в 2020-му імпортувала звідти продукції майже на 200 млн грн (40% в структурі імпорту).

А хто ж переорієнтувався? Практично розірвав взаємини з Росією український АПК – він тепер активно шукає покупців у державах Європейського союзу, Західної та Південно-Східної Азії. Ритейл, який раніше імпортував з Росії частину товарів повсякденного попиту, в основному переключився на товари внутрішніх виробників і на імпорт з інших, «несанкційних» країн.

Багато компаній продовжують взаємодію з Російською Федерацією, оскільки їхня продукція на інших ринках збуту не користується попитом або просто неконкурентоспроможна.

Так, підприємство «Мотор Січ» – один з найбільших розробників і виробників авіаційних газотурбінних двигунів – до початку подій 2014 року займало до 25–30% російського ринку. Причому навіть після денонсації навесні 2015 року угоди між Україною і РФ про співпрацю у військовій сфері, компанія не розірвала контракти з російською стороною. Як заявляв керівник підприємства В'ячеслав Богуслаєв, у нього немає заборони на поставки двигунів для цивільної авіації в РФ. І підприємство, як і раніше, продовжує виконувати замовлення з Росії. У вересні 2018 року Богуслаєв повідомив, що «Мотор Січ» розробила модернізований двигун для російських літаків-амфібій Бе-200 і нові двигуни для Ан-124 «Руслан».

«АвтоКрАЗ» до недавнього часу продавав свої вантажівки нафтогазовим компаніям у РФ. Про це на початку 2020-го офіційно повідомляла прес-служба компанії.

Велике значення має російський ринок і для «Турбоатома» – одного з найбільших у світі виробників турбінного устаткування. Директор підприємства Віктор Суботін наприкінці 2017 року заявив, що компанія продовжує співпрацювати з «Росенергоатомом» у частині модернізації російських АЕС. При цьому Суботін уточнив: сторони узгодили план робіт на три роки і готують новий, п'ятирічний план [20].

Визнав співпрацю з Росією і «Фармак». У компанії робили заяву, що експорт до РФ – вимушений захід. Таким чином український виробник забезпечує медикаментами українців, які проживають на російській території.

Що Україна купує в Росії? Імпорт з РФ в Україну зав'язаний в основному на енергоносіях і різноманітній сировині.

Корпорація ДТЕК купує в Російській Федерації вугілля. Причому як у компаній і шахт на території Росії, які їй належать, так і у сторонніх постачальників. Навіть більше, ДТЕК повідомив про намір інвестувати у видобуток вугілля в Росії до 2025 року понад \$60 млн.

«Енергоатом» придбаває в РФ ядерне паливо. І хоча 5-й президент України в 2017 році запевняв, що ці поставки з Росії скоротяться до 45%, у 2020 році частка російського ядерного палива в обсязі імпорتنих закупівель «Енергоатому» досягла 70%.

Обмежень з боку Росії український бізнес не боїться. Уряд РФ ухвалив постанову №1300, яка передбачає виведення капіталу за межі території Росії для 322 громадян України і 68 компаній. Серед юридичних осіб, які потрапили до цього переліку, у тому числі й ті, що були вищеперераховані [48].

Фігуранти цього списку одностайно заявили, що санкції на їхню діяльність жодним чином не вплинуть. Позиція більшості компаній така: вони не мають рахунків на території Російської Федерації і взаємини з підприємствами з Росії не підтримують.

Загрози, що можуть очікувати Україну досить очевидні. Це загроза окупації південних територій. Особливо це помітно з ціленаправленого знищення стратегічних миколаївських суднобудівних заводів, де підвищують рівень незадоволення місцевого населення, переважно російськомовного регіону. Можливо, саме таким чином країна-агресор бажає повторити сценарій з Кримом.

До речі, згадані миколаївські суднобудівні заводи не просто так. Майже всі військові кораблі Радянського Союзу будували в Миколаєві. Тому Миколаєв виглядає привабливим стратегічним містом для переміщення промислових потужностей російського центру судноремонту «Звездочка», адже російський флот стрімко старіє і не може конкурувати з кораблями НАТО.

На сьогодні РФ перекрыла певну акваторію Чорного моря, залишивши невеликий коридор Дарданелли — Миколаїв для міжнародної морської торгівлі.

Існує певна загроза, а саме в дискредитації даного коридору. Виглядає це певним чином: на даному коридорі відбувається провокація, під час якої страждає іноземне судно, це призводить до скорочення кількості міжнародних торговельних кампаній, які і надалі працюватимуть на даному маршруті. А це є великою загрозою для України, адже на морську торгівлю припадає більшість українського експорту і дана провокація, в першу чергу – це можливість РФ закрити акваторію Чорного моря допоки там триватиме той самий сценарій, що і з Кримом.

Все частіше обговорюється питання відновлення ядерного статусу України, як шлях захисту від агресії Російської Федерації. Але відновлення даного статусу повністю порушить умови Будапештського меморандуму та повторить шлях Північної Кореї, яка опинилася в міжнародній ізоляції через такий вибір, а також це остаточно руйнація відносин з потенційними союзниками, бо наявність ядерної зброї не дає жодних гарантій захисту.

Якщо говорити за можливості України, то наприкінці липня поточного року Рада національної безпеки та оборони України ухвалила Стратегію зовнішньополітичної діяльності країни. Вона повністю відповідає національним інтересам нашої держави та, безумовно, повинна втілюватися в життя. Саме таким шляхом свого часу рухалися країни Центрально-Східної Європи та Балтії, що дало їм змогу інтегруватися в Європу, гарантувати собі безпеку, а також дістати можливість стабільно економічно розвиватися.

Загалом такі напрямки зовнішньої політики України підтримують наші західні партнери. І навіть більше, на погляд керівництва США і НАТО, стабільність та зміцнення України є однією із головних умов забезпечення європейської безпеки. Тому західні країни та міжнародні організації і надалі послідовно допомагають Україні розвивати національну економіку та посилювати оборону [21].

Безперечно, інтеграція України до енергетичної системи Європи стане потужним базисом також і для зміцнення політичних зв'язків між нашою державою та Європейським Союзом. Тим більше, Україна є помітним

економічним партнером ЄС, що підтверджує статус топ-5 найбільших постачальників продовольства до Європи.

Отже, втілення вищезазначеної стратегії для України цілком можлива. Для цього необхідна кропітка та наполеглива робота всіх міністерств та відомств України, включно з тими, що не мають прямого стосунку до її зовнішньої політики.

А ще є велика потреба у створенні потужної системи інформаційного забезпечення своїх зовнішніх інтересів, як це роблять більшість економічно стабільних країн світу. Україні слід протиставляти свою інформаційну війну проти РФ, і за спрямованістю не тільки захисну, але й і наступальну.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи вищезазначене, важко підрахувати скільки країна втратила після введення санкцій. Те, що втратили суттєво в товарообороті з РФ – це факт, та чи вплинуло це на основні показники розвитку економіки - відповідь неоднозначна. З одного боку, Україна втратила багатовікового, стабільного та більш-менш надійного партнера, з котрим кожного року нарощувала експорт та не могла відмовитися від імпорту за такою задовільною ціною. З іншого боку, дана країна агресор, анексувала українські території та наклала санкції, опісля чого вітчизняні виробники не одразу змогли переорієнтуватися на інші ринки, тому понесли великі втрати на початку.

Макроекономічні показники говорять про те, що економіка не простоює, а повільно набирає оберти, опісля пікових 2014-2015 років. Проте, показники поліпшаються за однієї з умов, якщо українські виробники повністю переорієнтуються на західні ринки. Але, на жаль, на сьогодні маємо факт співробітництва українських виробників з РФ, що підтверджує торговельні зв'язки. Це відбувається, як мінімум, з 2 причин:

- не можливість переорієнтуватися на інші ринки, через те, що виробляються специфічні товари та під замовлення, а для інших ринків вони або не потрібні, або не підходять;

- процвітання «сірих схем», тобто торгівля через буферні зони, адже російський партнер не вимагає додаткових сертифікатів якості та виручені кошти повністю задовольняють виробника, аніж переорієнтація на інша ринки, де потрібні додаткові кошти для підтвердження якості та кошти на адаптацію продукту.

На сьогодні, Україна має як можливості, так і загрози. На жаль, загроз більше, ніж можливостей, тому уряду України необхідно створити чіткий план дій та притримуватися жорсткої політики щодо відстоювання власних інтересів на міжнародній арені, а також проводити свою інформаційну війну, задля знешкодження російської пропаганди та наклепу.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

3.1. Рекомендації та заходи щодо відновлення позицій на міжнародному ринку та нарощення експорту

Україна має суттєві стратегічні переваги завдяки природним ресурсам, географічному положенню та якості людського капіталу, що загалом може стати основою для стрімкого економічного зростання держави. Натомість ряд перепон стоять на заваді реалізації власного потенціалу. Україна повинна посилити свої позиції на світовій та регіональній арені, що сприятиме підвищенню рівня добробуту населення - головній меті державної політики.

Світ швидко змінюється і це потребує відповідного реагування з боку України. Зростання кількості населення, глобальні зміни клімату, стрімкий розвиток цифрової економіки, а також регіоналізація міжнародного виробництва створюють як виклики, так і нові можливості для України.

Саме тому важливо мати узгоджене бачення щодо стратегічного курсу економічної політики України, що враховуватиме глобальні тренди та внутрішні можливості держави [22].

Після здобуття незалежності, Україна отримала потужний промислово-енергетичний та транспортний потенціал, котрий відповідав потребам економіки. Проте сьогодні відсутня модернізація та далекоглядна політика, через що частина інфраструктур перебувають у критичному стані, а експорт країни на половину складається з товарів з низькою доданою вартістю.

Однозначно необхідно провести послідовну державну політику, спрямовану на європейський курс, побудувати відносини з азійськими та близькосхідними центрами тяжіння, створити сприятливий бізнес-клімат, розвивати підприємництво та підтримувати експорт, залучати інвестиції та розвивати ринок капіталу, розвивати внутрішнє споживання та інші механізми, які дадуть змогу посилити позицію країни на міжнародній арені та стануть чинниками розвитку національної економіки.

Підкріплюючи вищеперераховані заходи інноваціями, можемо розраховувати на економічне зростання та людський розвиток, через відповідну якість медицини, науки, освіти та культури.

На сьогодні Україні необхідно встановити 4 головні пріоритети, в яких потрібно розвивати міжнародну торгівлю та відновлювати свої позиції, а саме: розвиток міжнародних економічних відносин, просування експорту, розвиток митної інфраструктури та збалансованість імпоротної політики.

Товарний експорт України в 2020 році становив 45,6 млрд. дол. США. Основними категоріями експорту в 2020 році стала продукція АПК та харчової промисловості (4,2%), продукція металургійного комплексу (20,5%), продукція машинобудування (11,0%) та мінеральні продукти (9,7%) відповідно [35]. Тож, розуміємо, що на дану категорію товарів є великий попит, отже, нам необхідно збільшувати експорт та паралельно шукати ринки збуту, адже наша продукція вже зарекомендована на інших (рис.3.1).

Країни ЄС залишаються найбільшим торговельним партнером України. Питома вага цих країн у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України в першому півріччі 2020 року становила 40,1% [33].

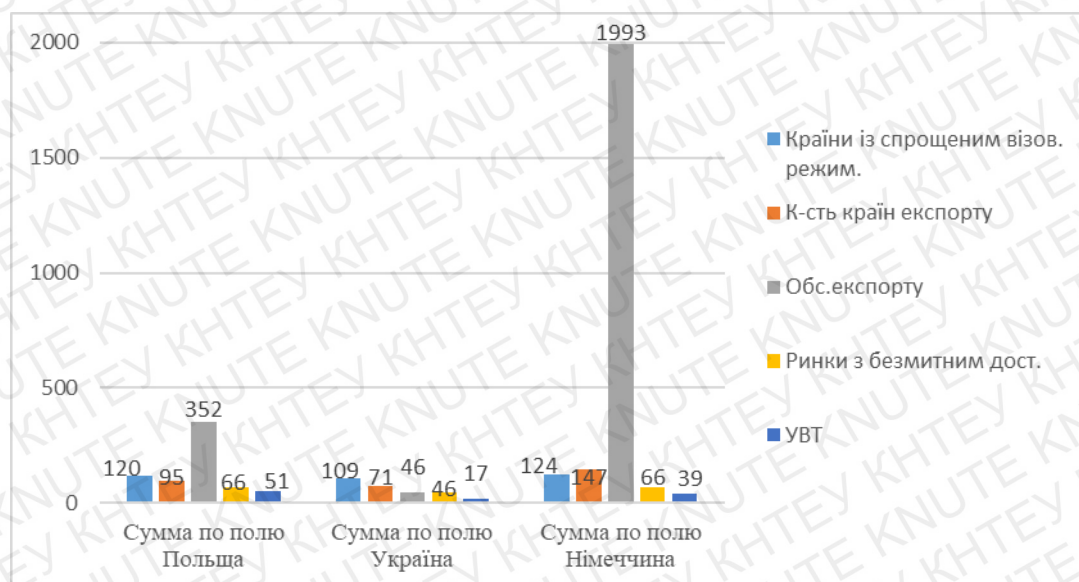

Рис.3.1. Порівняння обсягів експорту та міжнародних економічних відносин України, Польщі, Німеччини

Джерело: складено автором на основі [23]

При цьому української продукції майже не представлено на зростаючих ринках Латинської Америки та Африки. Частка експорту в обидва регіони становить лише 7%, тому дані регіони є потенційними ринками і нам слід звернути увагу, таким чином ми зможемо наростити експорт та підвищити свою конкурентоспроможність [30].

Говорячи за експорт, Україна не забезпечена належним фінансуванням інфраструктури з просування експорту у порівнянні з країнами Європи (рис.3.2).

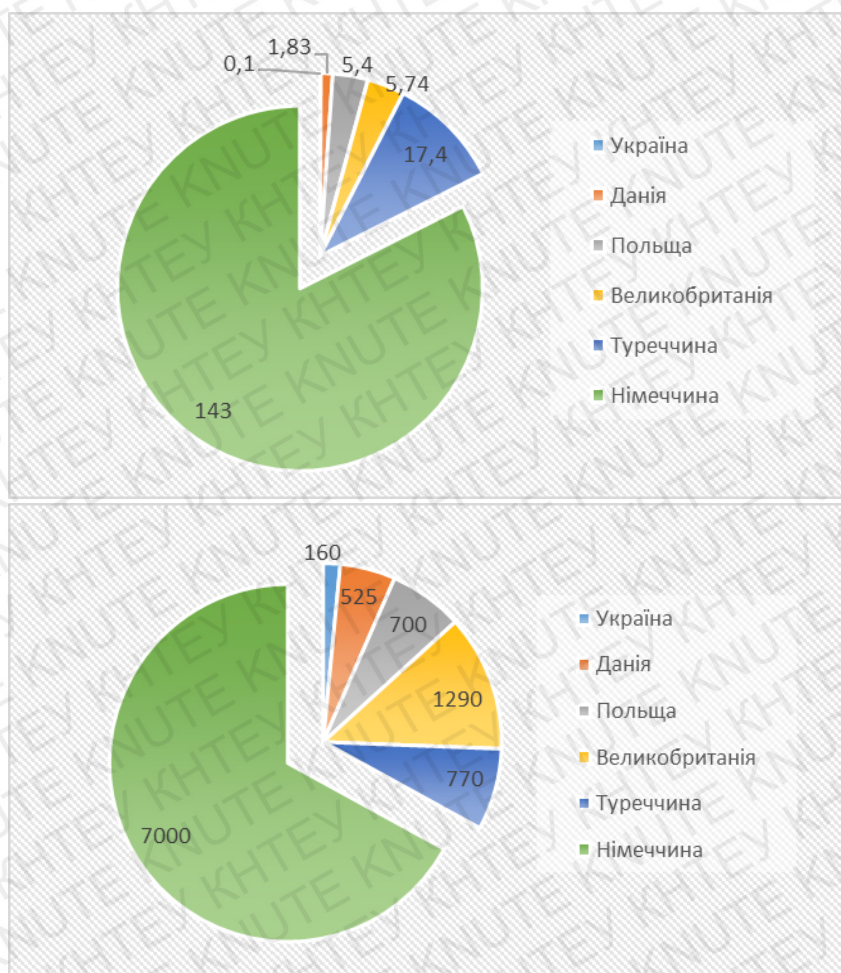

Рис. 3.2 Ефективність підтримки експортерів України та країн світу
Джерело: складено автором на основі [24]

Обсяги підтримки експортерів в Україні є нижчими, ніж у ряді порівнюючих країн (Данія, Польща, Великобританія, Туреччина та Німеччина).

Обсяги експортних кредитів та гарантій в Україні становить 7 млн. дол. США, що є найнижчим показником в регіоні. До прикладу, в Польщі видається 5,4 млрд. дол. США експортних кредитів та гарантій.

Бюджет Офісу з просування експорту в Україні становить 0,5 млн. дол. США, що в 11 разів нижче, ніж у відповідних установах Польщі та в 213 разів – Німеччини [32].

Бюджет Міністерства закордонних справ України становить 160 млн. дол. США, що принаймні в 4 рази нижче, ніж у Польщі, та в 43 рази – Німеччини.

У результаті обсяги експорту товарів та послуг України є нижчими за порівнювані країни, тому необхідно пролобіювати політику дофінансування таких стратегічно важливих установ на сьогодні, які є драйверами нашої економіки.

Логічно, що дофінансування таких установ спонукатиме просуванню експорту України. Майже весь експорт тримається на бізнесі і часто на малому та середньому. МСБ в Україні займає вагомую частину економіки: генерує 49,2% від усієї доданої вартості, а зайнятість населення становить 62,9% у порівнянні з 67% зайнятості населення в Польщі та 54,4% генерації від усієї доданої вартості у Німеччині [31]. За показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності, порівнюючи з Польщею та Німеччиною, Україна має найнижче значення показника за складовими «Фінансування» та «Розвиток бізнесу», в той час як за показником «Кваліфікація кадрів», Україна випереджає Польщу (рис.3.3).

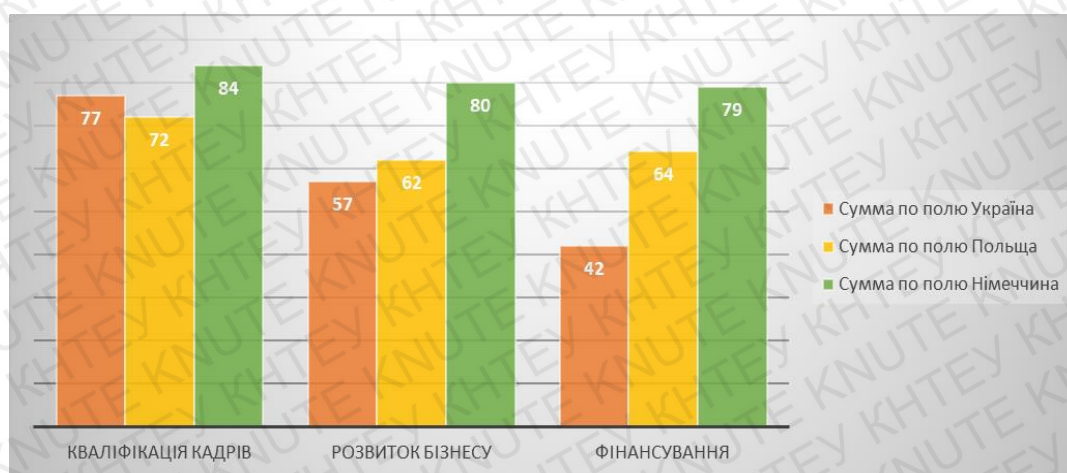

Рис. 3.3 Порівняння ключових показників індексу конкурентоспроможності України, Польщі, Німеччини

Джерело: складено автором на основі [8,14,25]

Існує потреба фінансування підприємств. Опитування підприємців малого та середнього бізнесу, виявило необхідність залучення фінансових ресурсів задля розвитку своєї діяльності.

Також однією із проблем, на яку майже не зважають, є неефективність митної інфраструктури, котра ускладнює міжнародну торгівлю України. Для подолання даної проблеми ми визначили певний перелік індикаторів (рис.3.4).

Рис. 3.4 Порівняння індикаторів спрощення процедур торгівлі України, Польщі, Німеччини

Джерело: складено автором на основі [26,27]

Тож, Україні необхідно:

- створити оновлену Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів;
- цифровізувати управління інфраструктурою та ресурсним забезпеченням функціонування АПП;
- розвивати телекомунікації та телекомунікаційні сервіси;

- здійснити інституційні, організаційно-технічні зміни у митних органах, особливо в частині функціонування ІТ систем;
- створити умови протидії кіберзагрозам в середовищі митних органів [37].

Що стосується оптимізації імпортової політики, то тут необхідно запровадити ряд заходів, таких як: внесення осучаснених підходів проведення торговельних розслідувань з урахуванням національних інтересів України, в тому числі в частці використання можливостей інформаційних технологій.

Комбінація запропонованих заходів та рекомендацій однозначно підвищить рівень економіки та конкурентоспроможності України, що потягне за собою лише позитивні наслідки.

3.2. Оцінка економічної ефективності запропонованих заходів

Сформувавши ряд заходів та рекомендацій для України, було проведено опитування 10-ти експертів в сфері економіки, міжнародної торгівлі та сформувано на основі їх думок прогнози на 2021-2022 роки в порівнянні з 2019-2020 роками.

Звертаємо увагу, що даний прогноз має середнє значення основних показників економічного розвитку країни. Вони були розраховані на основі експертних оцінок у сфері макроаналізу та прогнозування. Практично усі показники, за даними прогнозу зростатимуть, а ризики, навпаки, знижуватимуться [34].

В обговоренні макроекономічного прогнозу, взяли участь експерти та встановили, що в 2022 році ВВП має зрости на 4% (рис 3.5). Щодо прогнозу за номінальним ВВП, то експерти вважають, що у 2021 році він становитиме 5 трлн 173 млрд 200 млн, а в 2022 році – 5 трлн 759 млрд грн.

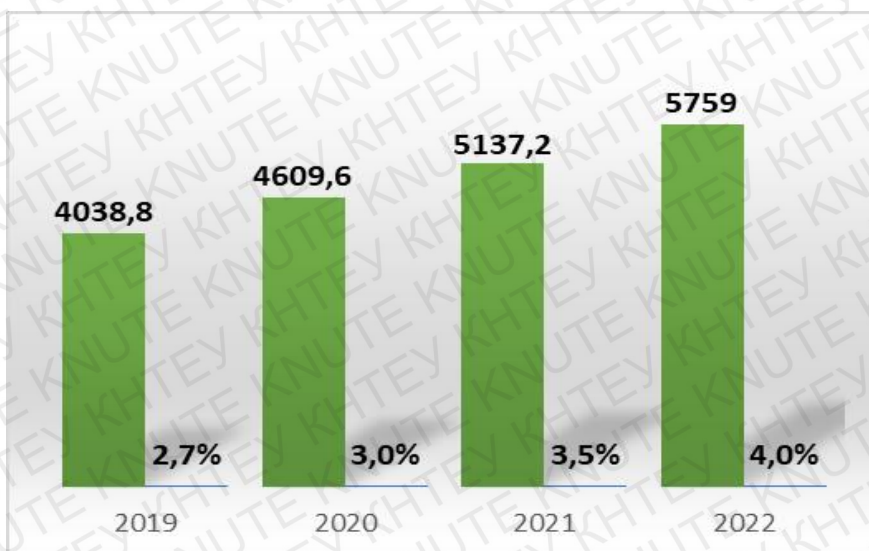

Рис. 5.3 Прогнозований рівень ВВП України на 2021-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [28]

Прогнозовано зростатиме експорт та імпорт товарів і послуг. Визначають експерти ріст у 2021-му – на 2,1% та 5,2% відповідно, а в 2022 році експорт збільшиться на 3,8%, й відповідно імпорт – на 5,6% (рис. 3.6).

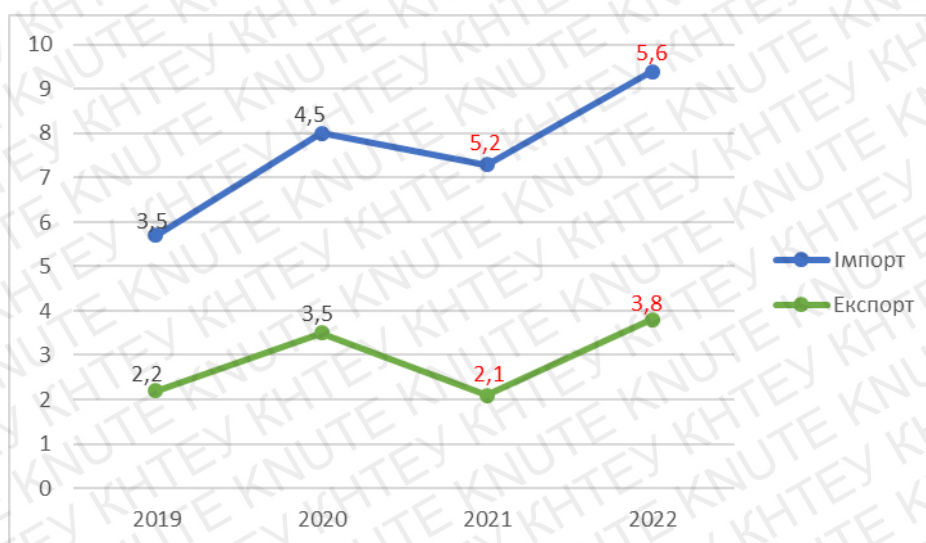

Рис. 3.6. Прогнозований рівень експорту та імпорту України, 2021-2022 рр

Джерело: складено автором на основі [28]

Рівень іноземних інвестицій, як зазначають експерти, буде зменшуватися [39]. Прогнозовано, що у 2021-му – рівень зменшиться на 3,2 млрд, а в 2022 році іноземні інвестиції скоротяться на 3,5 млрд доларів (рис.3.7).

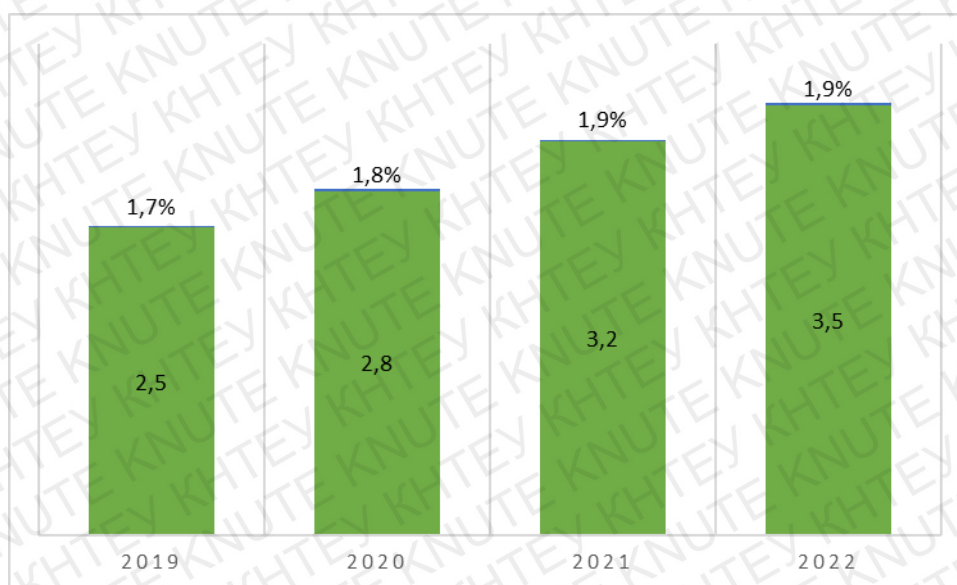

Рис. 3.7. Прогнозований рівень прямих іноземних інвестицій в Україну, 2021-2022 рр

Джерело: складено автором на основі [28]

Після опитування, експерти також зауважили, що дотримання вищезазначених заходів може стимулювати та значно підвищувати виробництво продукції основних секторів економіки. За прогнозами експертів, річна зміна виробництва основних секторів економіки у 2021 році може підвищитися на рівень 2,2%, а в 2022 – 2,5 (рис.3.8).

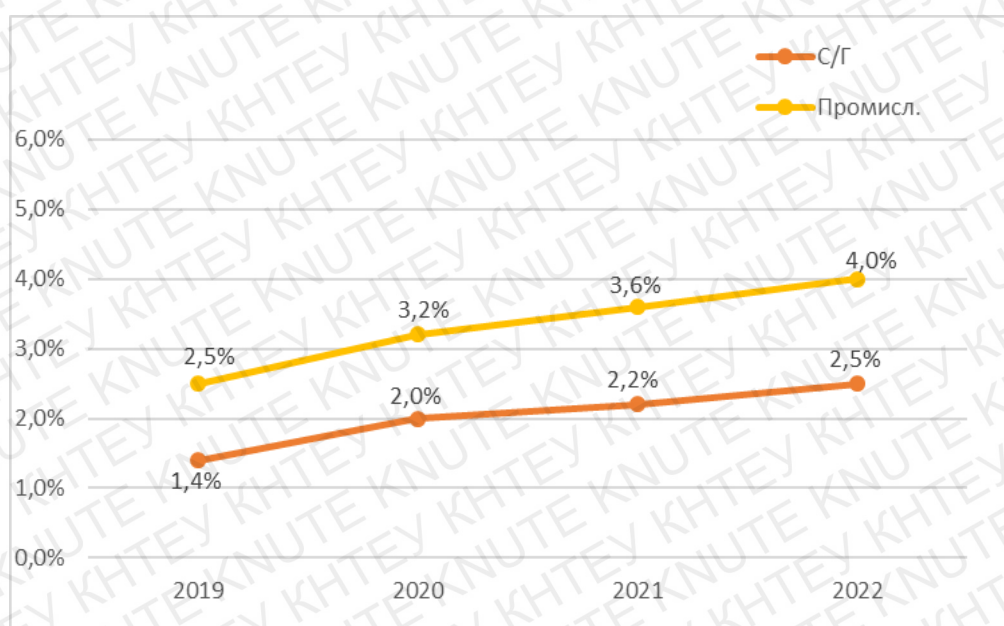

Рис. 3.8. Прогнозована річна зміна випуску продукції Україною, 2021-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [28,43]

Стосовно курсу гривні, то він залишиться стабільним, хоча після оголошення про згортання стимулювальних інструментів, можливий девальваційний тиск.

Тим самим, навряд чи ціни на український експорт обваляться в одну мить, очікується досить високий рівень експортних цін до кінця року. Ймовірна помірنا девальваційна тенденція на 2022 рік. Протягом 2022 року експерти прогнозують ослаблення гривні на рівні 28,5-29 грн за долар на тлі розширення торгового дефіциту [40].

Як ми бачимо, прогнози експертів досить оптимістичні, але є проблема, яка полягає в ризиках. Вони поділяються на дві категорії: постійні та тимчасові, які притаманні тільки Україні. Так от, серед них ми вказуємо гібридну агресію Росії, але не вказаний інший аспект, економічний.

Ми маємо чітко розуміти, що будівництво Північного потоку-2 вдарить серйозно по економіці України. За найменшими підрахунками, щорічно ми можемо втрачати від \$3 до \$5 млрд доларів. У відсотках це становитиме 1,5-3% від прогнозованого експертами ВВП.

Уникнути цей ризик можливо лише за підтримки європейських партнерів, котрі справедливо поглянуть на дану ситуацію через виконання усіх наших домовленостей з ними. На жаль, реальність така, що домовленості ми ігноруємо і отримуємо замкнуте коло.

Також варто звернути увагу на те, що прогноз не означає реальність, особливо в час пандемії. Показники можуть як перевищувати прогнозовані цифри, так і навпаки, бути нижчими.

На жаль, ми не зможемо на це ніяк вплинути, адже рушійна сила економіки – МСБ, які не зможуть повноцінно функціонувати.

Необхідно бути готовими до того, що можливий варіант сповільнення економіки, причиною чого виступають прямі іноземні інвестиції, які скорочуються з кожним роком.

Висновки до розділу 3

Ресурсний та стратегічний потенціал, котрим була наділена Україна після здобуття незалежності, відчутно зменшився та не відновив той рівень. На сьогодні перед Україною стоїть складне завдання, а саме: розвиток економіки та подолання кризових явищ.

Враховуючи макроекономічні показники та аналізуючи попит на певні товари України, було запропоновано звернути увагу на 4 головні пріоритети, в яких потрібно розвивати міжнародну торгівлю та відновлювати свої позиції, а саме: розвиток міжнародних економічних відносин, просування експорту, розвиток митної інфраструктури та збалансованість імпоротної політики.

Детально описуючи кожен із пріоритетів, ми намагалися провести порівняльну характеристику з країнами Європи, аби побачити, який рівень нам необхідно отримати впродовж 5 років.

Варто звертати увагу на нові ринки збуту, де наша якісна продукція отримала визнання, при цьому, ми змогли б нарощувати експорт. Необхідно більше фінансувати установи, які лобіюють економічні інтереси закордоном. Важливим пунктом, котрим часто нехтують являється митна інфраструктура, котра потребує модернізації для більш злагодженої роботи.

Дотримуючись даних заходів та рекомендацій, ми спрогнозували ймовірні національні показники, змотивували МСБ, але при цьому, зазначили, що пандемія може досить сильно скорегувати даний прогноз, навіть на негативний.

Але також до негативного фактору, що може суттєво вдарити по нашій економіці та повністю зруйнувати план дій, щодо її розвитку - це будівництво Північного Потoku 2. Проте, дотримання умов з європейськими партнерами може відсторонити дану проблему від України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Після розпаду СРСР, зовнішня торгівля України мала як піднесення, так і падіння. На це впливали як соціально-економічні, так і політичні фактори, які тягнули за собою певні наслідки. Остаточно вплинуло на розвиток зовнішньої торгівлі певний період невизначеності, а згодом зміна політичного вектору України.

Відстороненість від багатовікового партнера та отримання підтримки зі з боку Заходу, проявило певну агресію та торговельні війни Російської Федерації в адресу України.

Ще задовго до збройної агресії, РФ ввела економічні санкції на певні групи товарів, що експортувалися з України. Дії Росії були безповоротні та мало обгрунтовані.

У відповідь Україна припинила військовий транзит та транзит товарів подвійного призначення як територією, так і повітряним простором України. Також Україна перестала обслуговувати ракетні комплекси, які є важливою складовою ракетних військ стратегічного призначення РФ, що вироблялись на українському підприємстві «Південмаш».

Станом на 2021 рік майже в 4 рази зменшився товарообіг між Україною і РФ відносно 2013 року. Але не зважаючи на санкції, РФ залишається одним із основних торговельних партнерів України, що підтверджують статистичні дані Державною служби статистики.

На сьогодні дійсно існують товари, які вигідніше по ціні імпортувати з РФ, а саме: ядерне паливо, вугілля, нафта та нафтопродукти. РФ, розуміючи, що Україна не може відмовитися від усіх товарів одночасно, впроваджує санкції поступово, одного разу на експорт, іншого - на імпорт.

На сьогодні зовнішня торгівля України має ряд завдань, серед яких не тільки відбиття російської торговельної агресії, а й своєчасна реакція на велику міжнародну торговельну війну, якщо така розпочнеться.

Ймовірно, що причиною введення економічних санкцій в адресу України була зміна політичного вектору України. В 2013 році, Україна не погоджуючись вступити до Митного Союзу, повністю відійшла від панівного керівництва Кремля. Таким чином були втрачені потужні важелі впливу на неї. Слідом за відмовою від російського вектору потягнулися: припинення мовлення російських телеканалів, відмова від закупки російського газу, заборона російських соціальних мереж та сервісів, а також повне від'єднання від російської церкви.

Звичайно, що причина має більш глибинний характер, бо Україна має вигідне геополітичне положення та цікава не лише РФ, а й іншій стороні табору.

Під санкції на експорт України потрапило досить багато груп товарів, але ми дослідили деякі з них, а саме: жири і олії рослинні та їх фракції; маргарин (за винятком рідкого); сіль та хлорид натрію чистий; пиво із солоду (солодове); сік томатний, задля визначення рівня впливу санкцій.

Ми простежили, що після часткового обмеження або повної заборони нашого експорту товарів до РФ, українська економіка втратила суттєво, по причині того, що частка Російського ринку в загальному світовому ринку була значною. Але також прослідкували тенденцію обходження заборони.

Якщо уважно прослідкувати за датою заборони і даними по експорту за наступними роками, то в деяких товарних групах він був припинений майже в дату заборони, а в деяких торгівля відбувалася, але вже не в таких обсягах, ймовірно, що наш товар (продукція) експортується до РФ через інші країни (в обхід, наприклад, республікою Білорусь). Або ж, навпаки, попри всі заборони прослідковується відновлення експорту до РФ, що знову можливе через країни-посередники, які виконують «вемедвежу послугу».

Аби Україні відновити свої обсяги експорту того чи іншого товару, необхідно зробити переорієнтацію ринку, тобто експортувати на ринки ЄС або інших регіональних об'єднань, але для цього необхідно привести свою продукцію до відповідних норм, таких як: сертифікація, якість, стандарти, маркування і т.п.

Також зауважимо, що Україна повністю припинила експорт товарної позиції пиво із солоду та соку томатного і почала нарощувати експорт на інших зовнішніх ринках, тим самим спостерігається повна переорієнтація.

Випуск неоднозначної статті В. Путіна в цьому році, до сих пір зберігає інтерес та не припиняє обговорення.

Аби остаточно встановити відповідність та визначити реалії, ми роз'яснити деякі деталі та фактори, що вплинули на відносини, а також визначили, чи похитнулася економіка України від розриву деяких торговельних зв'язків через запровадження санкцій.

Проаналізувавши 4 з основних показників росту та розвитку економіки (ВВП, Global Competetive Index, Investment Attractiveness Index, Doing Business), дійдемо висновку, що введення санкцій в сторону України, з метою послаблення економіки, вплинули незначно або в деяких випадках, зовсім не вплинули на показники та навпаки підвищили рівень та статус України на міжнародній арені. Звичайно, ми втратили суттєво в товарообороті з РФ, адже не змогли відразу переорієнтуватися, і в перші місяці несли колосальні втрати, але й та сторона табору не звикла «підтримувати власного виробника» та споживати власну продукцію.

Насправді, точно підрахувати втрати України від санкцій неможливо, через відсутність статистичних даних окупованих територій. Дійсно, торгівля через ці території відбувається, але в якому обсязі - достеменно невідомо. Економіка окупованих територій підірвана, продукти та послуги безпосередньо завозяться з території РФ, час від часу відбувається напівконтрабандний продаж вугілля. Остаточні втрати можна буде підрахувати після фізичного допуску до даних територій.

На жаль, Україна не може повністю відмовитись від економічної співпраці. Проте Україна стоїть на шляху переорієнтації, особливо що стосується створення можливостей отримання газу з Європи.

Очевидно, що при заміщенні постачальника з Росії на постачальника з ЄС означає втрату часу, з однієї сторони, а з іншої – не завжди економічно вигідно.

Попри все, це можливо, але питання стоїть не перед державою, а перед бізнесом. Ймовірно, що на світовому ринку можна придбати товар, але на це йдуть відповідні витрати, а саме: на адаптацію до нових постачальників.

Порівнюючи грошові втрати в торгівлі країн від запровадження взаємних санкцій, дійшли висновку, що країни втратили приблизно однаково. Якщо ж порівнювати нинішню торгіву статистику з даними 2011 року, то Україна недоотримала в торгівлі з Росією понад 20 мільярдів доларів, а Росія – 26 мільярдів.

Загрози, що можуть очікувати Україну досить очевидні. Це загроза окупації південних територій. Особливо це помітно з ціленаправленого знищення стратегічних миколаївських суднобудівних заводів.

На сьогодні РФ перекрила певну акваторію Чорного моря, залишивши невеликий коридор Дарданелли — Миколаїв для міжнародної морської торгівлі.

Існує певна загроза, а саме в дискредитації даного коридору. Виглядає це певним чином: на даному коридорі відбувається провокація, під час якої страждає іноземне судно, це призводить до скорочення кількості міжнародних торговельних кампаній, які і надалі працюватимуть на даному маршруті. А це є великою загрозою для України, адже на морську торгівлю припадає більшість українського експорту і дана провокація, в першу чергу – це можливість РФ закрити акваторію Чорного моря допоки там триватиме той самий сценарій, що і з Кримом.

Якщо говорити за можливості України, то наприкінці липня поточного року Рада національної безпеки та оборони України ухвалила Стратегію зовнішньополітичної діяльності країни. Вона повністю відповідає національним інтересам нашої держави та, безумовно, повинна втілюватися в життя. Саме таким шляхом свого часу рухалися країни Центрально-Східної Європи та Балтії, що дало їм змогу інтегруватися в Європу, гарантувати собі безпеку, а також дістати можливість стабільно економічно розвиватися.

Безперечно, інтеграція України до енергетичної системи Європи стане потужним базисом також і для зміцнення політичних зв'язків між нашою державою та Європейським Союзом. Тим більше, Україна є помітним економічним партнером ЄС, що підтверджує статус топ-5 найбільших постачальників продовольства до Європи.

Враховуючи макроекономічні показники та аналізуючи попит на певні товари України, ми звернули увагу на 4 головні пріоритети, в яких потрібно розвивати міжнародну торгівлю та відновлювати свої позиції.

Детально описуючи кожен із пріоритетів, ми провели порівняльну характеристику з країнами Європи, аби побачити, який рівень нам необхідно отримати впродовж 5 років.

Нам варто звертати увагу на нові ринки збуту, де наша якісна продукція отримала визнання, при цьому, ми змогли б нарощувати експорт. Також необхідно більше фінансувати установи, які лобіюють наші економічні інтереси закордоном. Важливим пунктом, котрим часто нехтують являється митна інфраструктура, котра потребує модернізації для більш злагодженої роботи.

Дотримуючись даних заходів та рекомендацій, ми спрогнозували ймовірні національні показники, змотивували МСБ, але при цьому, зазначили, що пандемія може досить сильно скорегувати даний прогноз, навіть на негативний.

Зауважили також, що до негативного фактору, який суттєво може вдарити по національній економіці та повністю зруйнувати план дій уряду, щодо її розвитку - це будівництво Північного Потоку 2. Проте, дотримання умов з європейськими партнерами може відсторонити дану проблему від України [50].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2018. – № 10. – С. 39–52.
2. Макарчук, І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні / І.М. Макарчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”. - 2015. – Том 21. – № 1. – С. 83-89.
3. Дугінець Г. Дослідження змісту гібридної війни у світовій науці. Збірник наукових праць: економічні науки. № 16. 2020. С. 21-29.
4. Шнирков, О. І. "Принципи та інструменти економічних санкцій ЄС щодо третіх країн." Міжнародні відносини Серія" Економічні науки" 17 (2019).
5. Гордєєва Т. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). 125 с.
6. Сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariff_data_e.htm
7. Сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.wto.org/Home/WSDBHome.aspx>
8. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Огляд статті «Від початку року Україна купила у Росії 66% ядерного палива у грошовому еквіваленті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/economics/2018/11/19/412796_nachala_goda_ukraina_kupila_rossii.html
10. Export Promotion Office [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://epo.org.ua/>
11. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bintel.org.ua/analytics/spivrobitnictvo-chi-konfrontaciya-analiz-ekonomichnix-aspektiv-statti-v-putina/>

12. The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&locations=UA&start=2010>

13. Світовий атлас даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://knoema.ru/atlas>

14. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport.pdf

15. Сайт інформаційного порталу «БанкЧарт». Прямі іноземні інвестиції з 2002 по 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:

https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikatory_rynka/foreigninvestment

16. Сайт інформаційного порталу «Разумков Центр». Україна 2020–2021: невинуватені очікування, неочікувані виклики (аналітичні оцінки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2021-PIDSUMKIPROGNOZI-UKR-ENG.pdf>

17. European Business Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:

<https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/>

18. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Аналітичний огляд «Місце України у рейтингу Світового банку Doing Business» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:

<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cd60d26fa44481cbb2a1b28c713081f&title=AnalitichniiOgliadmistseUkrainiUReitinguSvitovogoBankudoinBusiness&isSpecial=true>

19. Санкційна війна між Україною і Росією: санкції дзеркальні, а умови різні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/29955057.html>

20. Без перешкод і обмежень: як український бізнес торгує з Росією. І чому його не лякають санкції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:

<https://mind.ua/publications/20190391-bez-pereshkod-i-obmezhchen-yak-ukrayinskij-biznes-torgue-z-rosieyu>

21. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bintel.org.ua/analytics/strategiya-zovnishnopolitichnoi-diyalnosti-ukraini-yak-nam-dosyagti-viznachenix-cilej/>
22. Постанова КМУ від 03.03.21 №179 Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP210179?an=1>
23. Officail page of International Trade Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.intracen.org/>
24. Officail page of European Economic and Social Committee [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.eesc.europa.eu/>
25. Центр міжнародного приватного підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://platforma-msb.org/tag/tsentr-mizhnarodnogo-pryvatnogo-pidpryemnytstva-ci-pe/>
26. Центр економічного відновлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://recovery.org.ua/>
27. The Organization for Economic Cooperation and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://data.oecd.org/>
28. Консенсус-прогноз на базі Мінеконом розвитку і торгівлі України на 2021-2022 рр. станом на 04.06.2020.
29. Герук Д.В. Тенденції розвитку стратегічного партнерства між Україною та Туреччиною у торговельно-економічній сфері // Modern Relations hips in the World Eсоnomу : зб. наук. ст. студ. /відп. ред. Г.В. Дугінець – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. – 242 с.
30. The observatory of economic complexity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://atlas.media.mit.edu/publications/>
31. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.imf.org/en/Countries>
32. Trade Helpdesk [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://trade.ec.europa.eu/tradehelp/>

33. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>
34. International Trade Centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.intracen.org/itc/market-infotools/>
35. База даних Comtrade ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://comtrade.un.org>
36. Статистика UNCTAD (Торгівля послугами за регіонами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://unctadstat.unctad.org/>
37. WITS (World Integrated Trade Solution) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://wits.worldbank.org>
38. Аналіз доступних ресурсів ЄС для підтримки реформ в Україні. – МЦПД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/icps_eu_funds.pdf.
39. Інвестори погіршили оцінку бізнес-клімату України до рівня 2015 року. – Європейська Бізнес Асоціація, 2 липня 2020р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://eba.com.ua/investory-pogirshyly-otsinku-biznes-klimatu-ukrayiny-do-rivnya-2015-roku>
40. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025р. – Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>
41. Євроінтеграція 2.0: що дасть Україні оновлення Угоди про асоціацію з ЄС. – Європейська правда, 29 липня 2020р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2020/07/29/7112658>
42. Про специфіку та особливості російського блокування євроінтеграції України більш детально див.: Європейська інтеграція України: російський фактор. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2020р., №1-2, с.55-65.
43. Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати. – Центр Разумкова, 2020р., с.10

44. Зокрема в березні 2020р. GRECO критично оцінила стан боротьби з корупцією в Україні. З її рекомендацій, наданих у 2017р., Київ виконав 5, частково – 15 і не виконав – 11. Докладно див.: Рада Європи: Антикорупційна реформа в Україні і надалі лише на папері [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.dw.com/uk>
45. “Венеціанська комісія” заявила Україні про необхідність очищення Вищої ради правосуддя. – Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/10/11/7269552>
46. Порошенко підписав наказ про заборону "Яндекс", "Вконтакте" й "Однокласники" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/160517-poroshenko-pidpysav-nakaz-pro-vvedennya-sankciy-proty-yandeks-vkontakte-y-odnoklassnyky>
47. Накладення обмежувальних заходів на ТОВ «Яндекс» відповідає нормі ст. 34 Конституції України щодо можливості обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: [https://protocol.ua/ru/vp_vs_nakladennya_obmeguvalnih_zahodiv_na_tov_yandeks_vidpovidaє_normi_st_34_konstitutsii_ukraini_shchodo_moglivosti_obmegennya_prava_na_informatsiyu_v_interesah_natsionalnoi_bezpeki_\(vp_vs_sprava_800_321_17_13_06_18\)/](https://protocol.ua/ru/vp_vs_nakladennya_obmeguvalnih_zahodiv_na_tov_yandeks_vidpovidaє_normi_st_34_konstitutsii_ukraini_shchodo_moglivosti_obmegennya_prava_na_informatsiyu_v_interesah_natsionalnoi_bezpeki_(vp_vs_sprava_800_321_17_13_06_18)/)
48. Уряд Росії опублікував розширений список санкцій Росії проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-russian-sanctions/29676103.html>
49. Конфесійна та церковна належність громадян України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/konfesiina-ta-tserkovna-nalezhnist-gromadian-ukrainy-sichen-2020r>
50. Формальність чи шанс зруйнувати плани Кремля? Німеччина призупинила сертифікацію "Північного потоку-2" та дозволила Україні дати свою оцінку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://tyzhden.ua/Economics/253649>

Захист проекту на тему: «Оцінка впливу санкцій Російської Федерації проти України та заходів України у відповідь на розвиток економіки України» та публікація його в збірці студентських робіт

СИНЕРГІЯ ЗНАНЬ, ДОСВІДУ ТА КРЕАТИВНОСТІ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРКА СТУДЕНТСЬКИХ РОБІТ

ОЦІНКА ВПЛИВУ САНКЦІЙ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЗАХОДІВ У ВІДПОВІДЬ

Ментор від ЗВО:

Дугінець Ганна Володимирівна,
завідувач кафедри світової економіки, ден., доцент

Учасники:

Воронцов Марк Олегович, студент, 3 курс. Спеціалізація
«Міжнародна економіка». Факультет «Міжнародної торгівлі
та права»

Павлишина Катерина Ігорівна, студент, 3 курс. Спеціалізація
«Менеджмент ЗЕД». Факультет «Міжнародної торгівлі та права»

Шимякіна Ксенія Юріївна, студентка, 4 курс. Спеціалізація
«Міжнародний бізнес». Факультет «Міжнародної торгівлі та права»

Постановка проблеми. Після світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. провідні економіки світу відкинули ліберальну доктрину розвитку та перейшли до захисту внутрішніх ринків від зовнішньої конкуренції за рахунок проведення нетрадиційної грошово-кредитної політики та активної державної підтримки приватного бізнесу. Відповідні заходи з боку ринків, що розвиваються, призвели до зростання недовіри, дестабілізації налагоджених торговельних зв'язків, активізації спекулятивної активності та зниження ефективності багатосторонньої торговельної системи. Отже світова економіка характеризується відмовою її учасників від дотримання встановлених «правил гри», підйомом популізму і націоналізму, неприйняттям глобалізації, відкритих ринків, імміграції, розвитку міжнародного співробітництва та виконання раніше взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Таке погіршення міжнародних економічних відносин призводить до торговельних конфліктів, суперечок, і врешті-решт торговельних війн, які породжують різні обмеження та санкції, що негативно впливають на економіку країн. Це суперечить інтересам взаємовигідної участі країн в міжнародному поділі праці та перешкоджають отриманню вигод та переваг від розвитку торгівлі в цих умовах. Необхідно також відзначити важливість політичної складової санкцій, оскільки економічні санкції часто вводяться в цілях досягнення певних політичних цілей. В залежності від рівня, вплив цих санкцій та обмежень на економіку країн та груп країн може бути суттєвим і мати негативні наслідки для подальшого економічного розвитку держав. Враховуючи те, що введення економічних санкцій завжди було пов'язане з примусом до зміни політичного курсу країн-об'єктів санкцій, обраний напрям дослідження є актуальним в умовах загострення накопичених у вітчизняній торговельно-економічній системі структурних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для аналізу економічного змісту санкцій, причин і мотивів їх накладення, а також типів економічних санкцій і їх економічної ефективності, необхідно використовувати основні підходи системного аналізу, в тому числі структуралістський, відтворювальний, а також генетичний і інституційний підходи. «Економіка санкцій» як область наукових досліджень є складовою частиною інституційної теорії. Вона найбільш повно представлена в роботах вчених-економістів західних країн, оскільки санкції є важливим елементом зовнішньої економічної політики саме західних держав, а її наукове обґрунтування становить особливий інтерес для європейських та американських вчених. Але в умовах загострення політичних відносин з Російською Федерацією дослідження обмежень та санкцій останнім часом знаходять поширення в наукових працях вітчизняних науковців. Так, різні аспекти результатів досліджень економічних санкцій представлені в роботах таких вчених, як Е. Асланова [1], Г. Дугінець [2, 3], О. Шнирков [4], Г. Хафбауер, Дж. Скотт, К. Еліот, Б. Оерг [5], Т. Мейдис, Х. Лаура, М. Голіард [6], С. Оксенсті-Ерна, П. Олссон [13].

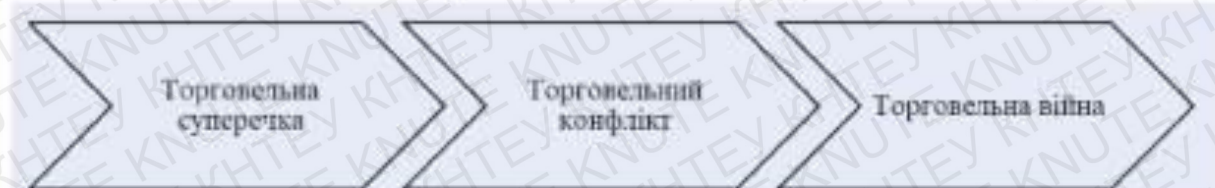
Не заперечуючи вагомий внесок існуючих напрацювань в обраній сфері дослідження, необхідно відзначити, що є ще один аспект, який необхідно враховувати при формуванні зовнішньої політики держави. Це оцінювання впливу, який чинить запровадження обмежень на торгівлю між економічними суб'єктами, що розташовується переважно на території країн – об'єктів цих обмежень.

Метою дослідження є ідентифікація наслідків запровадження обмежень та санкцій щодо зовнішньої торгівлі між державами на прикладі взаємовідносин між Україною та РФ.

Матеріали та методи. Для реалізації мети дослідження використано комплекс взаємодоповнюючих методів наукового дослідження економічних процесів і явищ: системно-структурного, порівняльного аналізу, компаративного та статистичного аналізу; територіальний, ресурсний та інформаційний підходи для аналізу зовнішньоторговельних відносин та торговельних обмежень. Інформаційною базою дослідження є статистичні й аналітичні матеріали та інформаційно-аналітичні збірники, бюлетені й огляди міжнародних організацій; інформаційні матеріали національних та зарубіжних дослідницьких центрів; широке коло вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, результати власних наукових досліджень, аналітичні й інформаційні матеріали з відкритих джерел.

Результати дослідження. Розвиток міжнародної торгівлі істотно визначається цілями зовнішньоекономічної політики провідних країн-експортерів та практикою їх реалізації. В основі цієї політики знаходяться теоретичні погляди правлячих кіл цих держав, ті відносини між торгово-промисловими колами, що складаються всередині суспільства на основі компромісів та суперечностей, значимість їх політичних та економічних позицій в країні. При цьому охолодження торговельно-економічних відносин між будь-якими партнерами на світовій арені об'єктивно сприяє зближенню конфліктуючих держав з іншими та призводить до виникнення обмежень, які характеризують формування «торговельних суперечок», «торговельних конфліктів», «торговельних війн». Ці категорії близькі за значенням, але вони не тотожні, а є певними етапами протиріч у зовнішньоторговельних відносинах між країнами (рис. 1).

Рис. 1. Етапи погіршення зовнішньоторговельних відносин між державами.

Джерело: складено авторами за [8, с. 110]

Серед найбільш поширених видів обмежень є санкції як елемент правової норми, що встановлює невідповідні наслідки у разі порушення правил однією країною, які застосовуються іншою країною або групою країн. Економічні санкції є інструментом зовнішньої політики, який використовують багато урядів. Як правило, вони накладаються більшою країною на меншу з однієї-двох причин. Або меша країна є загрозою для безпеки нації, або ця країна несправедливо ставиться до своїх громадян. Найчастіше використовуються як примусові заходи для досягнення конкретних політичних цілей, пов'язаних з торгівлею. При цьому слід зазначити, що в економічній літературі досі не дано точного і вичерпного визначення змісту економічних санкцій, а механізми їх прийняття, причини і мотиви, що впливають на процес формування рішень щодо введення санкцій, недостатньо чітко визначені та транспарентні.

Досліджуючи різні джерела, можна виділити такі форми санкцій [9]: повномасштабні (повністю блокують будь-які види торговельних та фінансових операцій з цілими країнами); секторальні (зачіпають окремі галузі економіки та групи осіб); адресні (обмежують операції з окремими особами або компаніями, включаючи заборону на в'їзд окремим особам, замороження їх активів, фінансові обмеження).

В сучасних торговельних війнах санкції стають універсальними інструментом і політичного, і економічного насильства, що обумовлено рядом причин: вони є альтернативою застосування військової сили; витісняють офіційну дипломатію, демонструючи ерозію сформованих інститутів і правил гри; демонструють живучість найбільш злісних (з точки зору ініціаторів з числа розвинених країн) порушників міжнародного порядку та ін. [5].

Важливо відзначити, що в порівнянні з політичними конфліктами міжнародні економічні конфлікти характеризуються значно більшою кількістю учасників. Це, по-перше, уряди країн, державні або близькі до держави корпорації, по-друге, будь-які суб'єкти підприємницької сфери країни-мети, їх бізнес-партнери в інших країнах, по-третє, міжнародні економічні (та інші) організації. Санкції ставлять завдання імпортозаміщення, тобто розвитку замкнутої системи відтворення, не рахуючись з реальними витратами і відмовляючись від переваг максимального використання системи міжнародного поділу праці.

Така постановка завдань разом з подальшим переходом торгової війни у відкриту стадію в основному пояснюється накопиченням структурних проблем у світовій торговельній системі. Враховуючи те, що характер регіональної економічної інтеграції змінюється за рахунок повернення до двостороннього формату домовленостей, а також економічну ситуацію в економіці України, наступним етапом дослідження є визначення наслідків обмежень та санкцій з боку Російської Федерації. Зазначимо, що торгові війни РФ проти України почалися раніше ніж агресія на Сході України (табл. 1). Аналізуючи наведені дані, можна відзначити необґрунтованість дій з боку РФ. Ці торговельно-економічні протистояння стали початком економічного тиску з боку РФ по відношенню до України.

Таблиця 1. Характеристика торговельних війн Росії та України у 2012–2013 рр.

Сфера проту	Характеристика	Передумови	Наслідки
Сирна війна	Торговельно-економічне протистояння між Україною та Росією в першій половині 2012 р. Розпочалося внаслідок боротьби за російський ринок збуту, також було використане як інструмент економічного тиску на Україну з боку Росії	Заява про низьку якість твердих сирів українського виробництва, виголошена головним державним санітарним лікарем РФ Г. Онищенком	Сирна війна підтвердила високу якість твердих сирів українського виробництва. Тим не менш, орієнтовні втрати українських виробників від невиканого експорту становили близько 300 млн грн
Шоколадна війна	Торговельно-економічне протистояння між Україною та Росією влітку 2013 р., викликане заборонаю продажів у Росії продукції української кондитерської компанії «Рошен»	Заява про низьку якість шоколаду та цукерок виробництва компанії «Рошен», виголошена головним державним санітарним лікарем РФ Г. Онищенком	Щомісячно «Рошен» експортувала в РФ продукцію на суму 135 млн грн (понад 200 млн дол. США на рік), тому наслідки призупинення експорту були відчутними
Експортна блокада	Торгово-економічне протистояння виникло внаслідок внесення 14.08.2013 р. митною службою РФ усіх українських імпортерів до переліку крижованих, що призвело до фактичної блокади поставок товарів з України до Росії	З 20-х чисел липня 2013 р. російські митники розпочали безпричинну тотальну перевірку всіх транспортних засобів, які перевозили продукцію українських товаровиробників	За даними експертів, блокада може «вдарити» по окремих виробниках, але збитки невеликі, у межах 500 млн грн

Джерело: складено авторами на основі відкритих інформаційних джерел

Систематизація інформації щодо заходів Російської Федерації та України. Починаючи з 2014 року в Україні проводяться санкції стосовно фізичних та юридичних осіб Російської Федерації. Це стало наслідком російської окупації Криму та збройної агресії на Донбасі. Рішенням РНБО Україна припинила будь-яке військово-технічне співробітництво, а також співробітництво в війсьній сфері та сфері безпеки з Російською Федерацією. Кабінетом Міністрів України, Міністерством оборони, СБУ та розвідувальними органами України денонсовані угоди з відповідними структурами РФ та припинено співробітництво у цих сферах.

Правоохоронні органи України розпочали ряд кримінальних проваджень проти високопосадовців Росії. Станом на 10 вересня 2015 на територію України заборонено в'їзд понад 1700 громадянам Росії.

В'їзд на територію України з території РФ введено виключно по закордонних паспортах.

1 листопада прем'єр РФ Дмитро Медведєв підписав постанову про введення санкцій щодо України. До списку потрапили 322 фізичних особи та 68 юридичних осіб. Пізніше стало відомо, що під російські санкції можуть потрапити понад три сотні українських компаній.

26 грудня Рада національної безпеки і оборони України запровадила санкції у відповідь на російську агресію поблизу Керченської протоки. Нові обмеження торкнуться депутатів Державної думи РФ і підприємств, які допомагають російській армії.

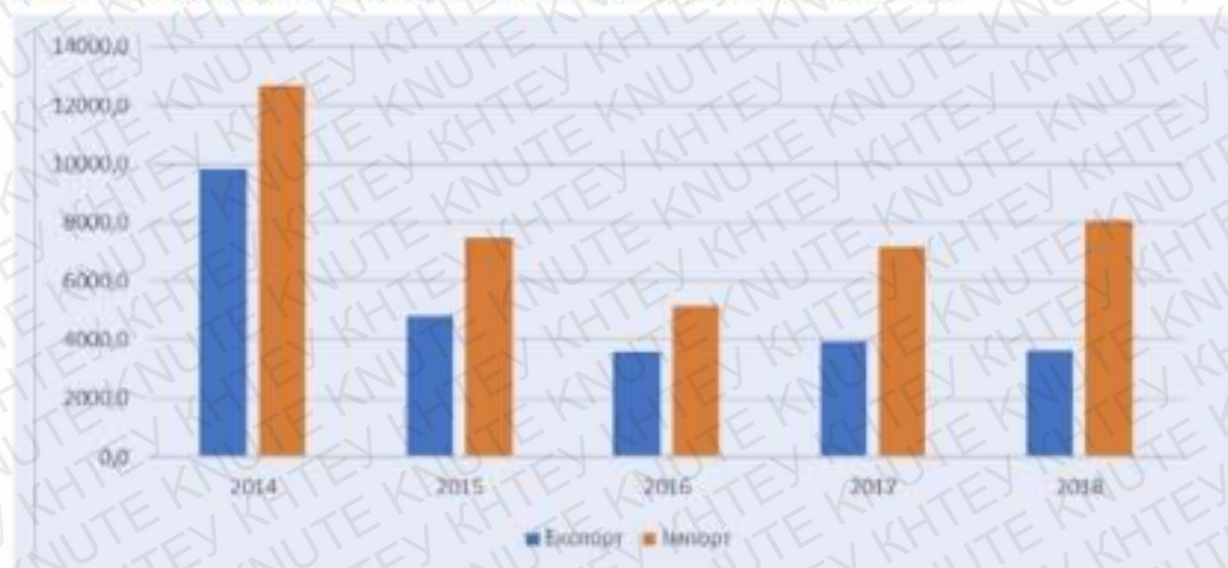
Запровадження Росією заборони на експорт нафти та нафтопродуктів до України – було очікуваним кроком, хоча й потребує додаткового обговорення заходів задля мінімізації наслідків.

18 квітня 2019 року уряд Російської Федерації ввів нові економічні санкції проти України (запроваджена заборона ввезення з України до Росії таких товарів як паперова продукція, товари легкої промисловості, металургійна продукція, продукція машинобудування, а також обмежені поставки з Росії в Україну нафти та нафтопродуктів). Зазначаємо, що такі кроки з боку Російської Федерації є очікуваними протягом останніх років Кабінет Міністрів спрямував зусилля на нарощування обсягів внутрішнього виробництва та переорієнтацію експорту на внутрішній ринок і диверсифікацію напрямів поставок з інших країн, переважно ЄС.

Україна припинила обслуговування ракетних комплексів, які є важливою складовою ракетних військ стратегічного призначення РФ, що вироблялись на підприємстві «Гіваденіаш». Припинено військовий транзит та транзит товарів подвійного призначення як територією, так і повітряним простором України. Станом на 2019 рік майже в 4 рази зменшився товарообіг між Україною і РФ відносно 2013 року [12]. Яким чином це вплинуло на економіку можна визначити, звернувшись до даних Державної служби статистики України, та прослідкувати, як вплинули обмеження РФ на загальний експорт України за основними видами продукції, які підпали під санкції. Зазначимо одразу, що найчастіше було запроваджено секторальні та в меншій кількості адресні санкції.

Зазначимо, що незважаючи на санкції РФ залишається одним із основних торговельних партнерів України. Такий висновок можна зробити аналізуючи дані Державної служби статистики України про зовнішньоторговельну діяльність України (рис. 1). Так, за даними про зовнішню торгівлю України за 2018 р., першу позицію за обсягом українського експорту серед всіх країн зайняла саме Росія. За цей період Україна відправила країні-агресору товарів на суму 3.7 млрд дол. США. Друге та третє місця займають відповідно Польща (3.3 млрд дол. США) та Італія (2.6 млрд дол. США) [12].

Рис. 1. Динаміка експорту з України та імпорту з РФ, 2014-2018 рр. млн дол. США:

Джерело: складено авторами за даними [12]

За обсягом імпорту до України Росія зберігає свою позицію. За той же 2018 р. в Україну ввезено товарів на суму 8.9 млрд дол. США. Порівнюючи це значення з показниками експорту, отримуємо від'ємне торговельне сальдо у – 4.4 млрд дол. США. Наступним за обсягом імпорту є Китай. Імпорт з цієї країни складає 7.6 млрд дол. США, сальдо також від'ємне. Третю позицію посідає Німеччина, обсяг імпорту 5.9 млрд дол. США, сальдо, як і відносно Китаю та Росії, від'ємне і перевищує експорт майже утричі [12].

Але потрібно сказати, що більша частина імпортованої продукції до України це товари стратегічного призначення – нафта та нафтопродукти. Звичайно, запровадження санкцій та обмежень має за мету зменшення залежності від Росії, але є товари, які вигідніше купувати саме там. Друга за обсягами позиція – вугілля, при чому не енергетичне, а коксово-бітумінозне, яке використовується у металургійній промисловості. Закупки його в інших країнах за значно вищими цінами позначиться на ціні готової продукції. А металургійна продукція – один із основних експортних товарів України, який до того має дуже жорсткі умови конкуренції на зовнішніх ринках. Стосовно міндобриб, то в структурі ціни там значну частину становлять витрати на газ. З огляду на те, що в Росії ціна на газ для виробників в рази нижча, ніж для України, то виробництво міндобриб в Україні виходить нерентабельним.

Розглянемо експорт українських товарів по світу, а також вплив санкцій Російської Федерації на нього. Досліджувані групи товарів:

- жири і олії рослинні та їх фракції, маргарин (за винятком рідкого), сіль та хлорид натрію чистий, пиво із солоду (солодове) та сік томатний;
- пшениця і суміш пшениці, гальки, гравію та подрібненого каміння, різних видів шин, частини для сільськогосподарських машин, а також автомобілі, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні.

Визначимо як вплинули санкції на експорт та чи вплинули взагалі. Для дослідження візьмемо статистичні дані в період з 2010 до 2014 року до введення санкцій та 2015-2019 після їх введення в дію.

Жири і олій рослинні та їх фракції: З 2010 по 2014 рік (до введення санкцій на експорт даного товару) в сумі було продано товару на 518,2 тис. дол. США. В цей час у світі експорт за 5 років склав 56 720,7 тис. дол. США. Після введення санкцій, в період з 2015 по 2019 рік експорт (не включаючи Росію, заборона на експорт до якої вже діяла) склав 18 957,2. Отже, заборона експорту цього виду товару на Російський ринок має вплив, наш експорт скоротився майже в 3 рази, так як частка Російського ринку в загальному світовому ринку була вагомою і після закриття ринку РФ ми втратили достатньо.

Маргарин (за винятком рідкого): З 2010 по 2014 рік в сумі до РФ було продано товару на 104 602,9 тис. дол. США. Експорт в світі за 5 років склав 167 663,8 тис. дол. США. Після введення санкцій, в період 2015-2019 рр. експорт по світу склав 53 256,1 тис. дол. США, тож ми можемо стверджувати, що санкції вплинули значно, експорт скоротився в 3 рази, так як більше експортували на ринок РФ, який займав 62,3 % світового ринку.

Сік томатний: В період 2010-2014 рр. сума експортованого товару до РФ складала 13 320,8 тис. дол. США, в цей час експорт по світу склав 29921,8 тис. дол. США. Після введення санкцій, світовий експорт склав 11 890,8 тис. дол. США. Таким чином, можемо стверджувати, що експорт скоротився в 2,5 рази, санкції вплинули, але незначно.

Пиво із солоду: Експорт до РФ в період з 2010-2014 рр. склав 279 326,3 тис. дол. США, в той час як світовий експорт склав 424 246,8 тис. дол. США. Після введення санкцій світовий експорт скоротився майже в 3 рази та склав 146 986,8 тис. дол. США, але з'явилася тенденція до зростання експорту в світ, інакше кажучи, Україна переорієнтовується.

Сіль та хлорид натрію чистий: Експорт до РФ в період з 2010-2014 рр. склав 283 746,8 тис. дол. США, в той час як сума світового експорту сягнула 422 989,4 тис. дол. США. Після введення санкцій в період 2015-2019 рр., експорт скоротився в 15 (!) разів. Отже, введення санкцій на експорт даного товару досить сильно вплинули на нас, так як більшу частину товару ми експортували до РФ, а частка Російського ринку сягала 67 % світового ринку.

Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин): З 2010 по 2014 рік до поки санкції не були введені в Росію в сумі було продано товару на 1104,8 тис. доларів США. В цей час у світі експорт за 5 років склав 8 468 855,7 тис. доларів США. А з 2014 по 2019 рік включно експорт товарів по світу, не включаючи Росію заборона на експорт до якої вже діяла складала 14 377 805,5 тис. доларів США. Отже можна стверджувати, що заборона експорту цього виду товару на Російський ринок майже ніяк не вплинула, через те що експорт пшениці був на рівні 0,2% від загальної кількості. До того ж Україні вдалося збільшити рівень експорту цього товару у світі майже на 70%, що не є поганим показником.

Галька, гравій, щебінь або подрібнене каміння, що звичайно використовуються як наповнення бетону або для мостіння шосейних доріг та залізниць, або інших видів баласту, галька та гравій, термічно оброблені або необроблені. Що ми бачимо з першого погляду? Те що кількість експорту до Росії після 2015 року впала і тому зараз порахуємо як це вплинуло на експорт загалом, порівнюючи на прикладі попереднього продукту, тобто аналізу 5 років в сумі. За 5 років з 2010 до 2015 року експорт до Росії в сумі склав 1 180 822,5 тис. доларів США, а загальний експорт був 1 317 846 тис. доларів США. Експорт до Росії складав 89,6% від загального експорту. Натомість за 2015 по 2019 року експорт впав і ми зараз побачимо це, до Росії загальна кількість експорту складала 136 670,1 тис. доларів, кожен рік експорт зменшувався від 2016 року на 2000 тис. доларів і наразі складає лише 16 389,2 тис. доларів США по світу показник експорту України склав 250 036,6 тис. доларів США за 5 років і за останній рік ми зменшили залежність від Росії і експорт в інші країни склав 36 982,0 тис. доларів США. Отже, експорт цього продукту повністю залежав від Росії. Це доводить той факт, що Україна втратила понад 81,3% експорту в сумі за 5 років порівнюючи з попередніми 5-ма роками. До того ж Україна намагається знайти країни, яким потрібен цей продукт, тому що експорт в інші країни зростає, але не швидкими темпами.

Гумові шини всіх видів транспорту. Загальний експорт з 2010-2014 рік складав 343 180,7 з них 86 284,2 у Росію. Експорт з 2015-2019 склав 135 018,5 та 16 676,0 у Росію відповідно. Як і з минулими продуктами ми бачимо, що експорт в Росію скоротився, але експорт у інші країни також став набагато меншим. З 2010 по 2014 рік експорт в Росію складав 25%, а з 2015 по 2019 – 12,35%, натомість об'єм загального експорту знизився на 60%. Отже, можна стверджувати, що експорт шин до Росії значно скоротився за рахунок санкцій в кількісному значенні, але треба взяти до уваги той факт, що загальний експорт скоротився на 60%. Це говорить про те що компанії, виробники шин, або збанкрутіли або перекваліфікувалися на виробництво інших товарів.

Частини для сільськогосподарської техніки. Загальний експорт з 2010 по 2014 рік склав 41 020,5 тис. доларів США з них 30 365 тис. до Росії. За наступні 5 років експорт склав 47 317,9 тис. доларів, натомість до Росії 32 775,4. Але експорт до Росії в 2019 році впав до 2000 тис. доларів. Як ми бачимо це є пропорційним експорт по світу також значно впав.

Останнім товаром з групи експорту є – **автомобілі, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні транспортні засоби.** Вітчизняне виробництво таких автомобілей було ще з 2010 року, у 2013 році наша країна експортувала автомобіль на 15 тис. доларів. А вже з 2016 року було введено масове виробництво для експорту, про що говорять і цифри за 4 роки сума склала 23 493 тис. доларів США зі зростанням кожного року, до Росії ж на суму 342,6 тис. доларів США і лише в 2016, 2017 та 2019 роках. Тож можна стверджувати, що цей товар не користується великим попитом в Російській Федерації.

Таким чином, підводячи підсумки, можемо простежити таку особливість: після часткового обмеження або повної заборони нашого експорту до РФ, ми втратили досить багато, по причині того, що частка Російського ринку в загальному світовому ринку була великою. Також прослідковується тенденція обходження заборони. Якщо уважно прослідкувати за датою заборони і даними по експорту за наступними роками, то в деяких товарних групах він був припинений майже в дату заборони, а в деяких торгівля відбувалася, але вже не в таких обсягах, ймовірно, що наш товар (продукція) експортується до РФ через інші країни (в обхід, наприклад, республікою Білорусь). Аби Україні відновити свої обсяги експорту того чи іншого товару, нам необхідно зробити переорієнтацію ринку, тобто експортувати на ринки ЄС, але для цього нам необхідно привести свою продукцію до відповідних норм: сертифікація, якість, стандарти, маркування і т.п. Також відзначимо, що у таких товарних груп як: маргарин (за винятком рідкого), сіль та хлорид натрію (чистий), пиво із солоду, а також соку томатного, опісля введення санкцій в період 2014-2019 рр. є тенденція до нарощування експорту.

Також зазначимо, що експорт пшениці і його об'єми ніяк не залежало від Росії, наша країна легко знайшла заміну окрім цього збільшила продаж. Що до іншого продукту такого як галька, гравій, щебінь або подрібнене каміння, що звичайно використовуються як наповнення бетону або для мостіння шосейних доріг та залізниць, або інших видів баласту, галька та гравій, термічно оброблені або необроблені, ми бачимо що експорт впав на 80% тим самим розуміючи залежність від купівлі цього матеріалу Російською Федерацією. Наступним продуктом були шини, вони великою кількістю експортувалися в РФ, країна змогла скоротити обсяг продажу, але скоротилися продажі в інші країни Росії зменшився натомість загальний залишився на тому ж рівні. Останнім продуктом є автомобілі, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні транспортні засоби, і ми бачимо, що кількість експорту в Росію не велика, але світовий експорт зростає, що не може не бути позитивним аспектом.

Для аналізу імпорту було взято такі продукти як:

- жири та олії рослинного або тваринного походження, оселедці, жувальні гумки, суміш соків, пиво із солоду;
- риби (осетрові, лососеві); сухожилля та жили; обрізи та аналогічні відходи необроблених шкур, губки натуральні тваринного походження; шини для легкових авто та для вантажівок і автобусів; взуття, що закриває щиколотку; частини до залізничних локомотивів або моторних вагонів трамвая або рухомого складу окрім візків та ходових.

Визначимо як вплинули санкції на експорт та чи вплинули взагалі. Для дослідження візьмемо статистичні дані в період з 2010 до 2014 року до введення санкцій та 2015-2019 опісля їх введення в дію.

Жири та олії рослинного або тваринного походження: Імпорт з РФ в період з 2010 по 2014 рр. в сумі склав 154 641,6 тис. дол. США, в той час як світовий імпорт в сумі склав 2 031 258,3 тис. дол. США. Після введення санкцій, світовий імпорт в сумі склав 1 215 561,5 тис. дол. імпорт зменшився в 1,6 рази, але тенденція до зростання світового імпорту залишається, тому можна стверджувати, що України зробила переорієнтацію на світові ринки, де один з позитивних моментів це більш якісна продукція.

Оселедці: Імпорт в РФ в період 2010-2014 рр. в сумі склав 6322,1 тис. дол. США, в той час як світовий імпорт в сумі склав 30 382,7 тис. дол. США. Після введення санкцій, в період 2014-2019 рр. світовий імпорт впав в 2,5 рази, але спостерігається переорієнтація імпортування України зі світових ринків.

Жувальні гумки: Імпорт в РФ в період з 2010-2014 рр. в сумі склав 2719,3 тис. дол. США, в той час як світовий імпорт склав 9468,2 тис. дол. США. Опісля введення санкцій, світовий імпорт впав лише в 1,3 рази, що є незначним, тим більше, імпорт зі світового ринку з 2016 року почав стрімко зростати.

Суміш соків: Імпорт в РФ в період з 2010-2014 рр. в сумі склав 16 635,3 тис. дол. США, в цей час як світовий імпорт складав 56 243,3 тис. дол. США. Опісля введення санкцій в період з 2015-2019 рр. імпорт впав в 3,6 рази.

Пиво із солоду: В період 2010-2014 рр. імпорт з РФ в сумі складав 60 395,9 тис. дол. США, в той час як світовий імпорт складав 186 512,6 тис. дол. США. Опісля введення санкцій світовий імпорт зріс в 1,3 рази, що показує повну переорієнтацію на світові ринки.

Риби (осетрові, лососеві). Імпорт яких розпочався з 2014 року і спочатку продукція була з Росії в тому числі, але з 2015 року через санкції імпорт з Росії був зупинений. Натомість імпорт зростає з року в рік і ми це бачимо по даним наданим у статистиці. Сума імпорту за 6 років склала 5262,8 тис. доларів США, натомість імпорт з Росії в 2014 році склав 212 тис. доларів. Тож ми бачимо, що Україна знайшла замітника в цьому продукті і це відбулося з самого початку імпорту.

Сухожилля та жили; обрізи та аналогічні відходи необроблених шкур, губки натуральній тваринного походження загальний імпорт за 2010-2014 рік склав 21 892,6 тис. доларів США, натомість імпорт Росії був в сумі 2892 тис. доларів. За останні 5 років кількість імпорту було 15465 тис. доларів США, натомість імпорт РФ був 1931,6 тис. доларів, до того ж останні 2 роки імпорт повністю зупинений, а в 2015 році склав 1 млн. доларів. Отже, цей продукт був зменшений в імпорті, але й імпорт з РФ був повністю зупинений.

Шини для легкових авто та для вантажівок і автобусів. Відразу треба зауважити, що імпорт не був зупинений, але значно зменшився приблизно в 6 разів за 10 років. Загальний імпорт за 5 років з 2010 по 2014 рік склав 1 937 917 тис. доларів США, натомість імпорт з РФ був 594 742,7 тис. доларів США. Зараз зробимо аналіз даних 2015-2019 років: загальний імпорт – 1 303 875,5 тис. доларів, з Росії – 210 488,4 тис. доларів США. До того ж ми спостерігаємо, що з 2015 року об'єм імпорту зростає і досяг рівню 2010 року натомість імпорт з РФ падає геометричними показниками.

Взуття, що закриває щиколотку. Загальна кількість імпорту 2010-2014 року була 358 346,6 тис. доларів США, з Росії – 3 920,9 тис. доларів США. Наступні 5 років статистика була такою за загальною сумою – 187 876 тис. доларів США, з Росії імпорт впав до показника – 119,8 тис. доларів США. Ми бачимо, що Україна скоротила кількість імпорту в загальному значенні в 2 рази, але імпорт з Росії впав більше ніж в 20 разів. Що каже нам про те що Україна імпортує взуття, що закриває щиколотку з інших країн, але імпорт скоротився майже в 2 рази на загальному рівні.

Останнім продуктом імпорту є **частини до залізничних локомотивів або моторних вагонів трамвая або рухомого складу окрім візків та ходових.** В метро ми часто можемо побачити вагони Російського виробництва, до них потрібно купувати змінні деталі, тому можна сказати, що вони купуються саме там, зараз ми побачимо чи справді це так? З 2010- 2014 рік було придбано товарів на суму 952 100,3 тис. доларів, з Росії імпорт складав 430 752,7 тис. доларів США. Тепер подивимося на статистику 2015-2019 року в загальному значенні вона – 114 992,8 тис. доларів, з РФ він склав 56 504 тис. доларів США. Отже, імпорт товарів з РФ скоротився, але це відбулося рівнопропорційно на стільки на скільки скоротився загальний експорт.

Таким чином, проаналізувавши імпорт України з РФ та світового ринку, можемо зробити висновок, що Україна успішно переорієнтовується імпортувати зі світових ринків, гарним прикладом того є пиво із солоду, імпорт якого зріс в 1,3 рази. Також позитивну тенденцію до зростання мають такі товарні групи: суміш соків, оселедці, жувальні гумки та жири і олії рослинного або тваринного походження. На жаль, ми до сих пір повністю не відмовилися від імпорту жирів та олій з РФ, та з 2019 року поновили імпорт жувальних гумок (ймовірно, імпорт відбувається через 3-ті країни «посередники»). Також зазначимо, що відмовившись від імпорту оселедців в 2016 з РФ, Україна збільшила обсяг імпорту на світовому ринку. Отже, ми змогли відмовитися від імпорту деяких товарів з РФ на користь більш якісної продукції, а також дана відмова вплинула на внутрішній ринок країни, тим самим простимулювавши вітчизняних виробників до виготовлення якісної та конкурентоспроможної продукції.

У кінці можна зробити висновок, Україна зменшила імпорт усіх товарів досліджуваних мною від найменшої кількості до більше ніж в 10 разів. Але при цьому Україна зменшувала імпорт товарів з Росії і шукала замітники на міжнародних аренах для того, щоб задовільнити попит свого населення та країни.

Розглянемо детальніше обмеження на кондитерські вироби. Перший обмежувальний захід щодо кондитерських виробів з'явився 27.07.2013 р., в період «Шоколадної війни». Він передбачав припинення поставок продукції виробництва «Рошен» (табл. 2).

Таблиця 2. Деякі обмежувальні заходи, запроваджені в РФ щодо імпорту української продукції станом на грудень 2015 р.

Види продукції	Дати запровадження	Сутність обмежувального заходу
Кондитерські вироби (усі підприємства)	27.07.2013 (продукція виробництва «Рошен» 05.09.2014 (всі інші підприємства)	Порушення вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів, зокрема щодо маркування продукції
Молочна продукція, сири (усі підприємства)	07.04.2014 – частини підприємств 28.07.2014 – уся галузь	Невідповідність вимогам Федерального закону від 12.06.2008 №88-ФЗ «Технічний регламент на молоко і молочну продукцію» із жирно-кислотного складу
Плодоовочеві та рибні консерви (усі підприємства)	28.07.2014	Невідповідність по загальній частці головного продукту, невідповідність складу білку, жирів та вуглеводів, а також вітаміну С, магнію, кальцію, заліза, невідповідність енергетичній цінності
Курятина, ВАР «Барський птахокомбінат»	10.12.2015	Санітарно-епідеміологічні порушення: наявність шкідливих речовин

Джерело: складено авторами за [15].

Кондитерські вироби є одним із головних товарів в українському експорті переробленої харчової продукції. Зазвичай з України солодощі йдуть транзитом через Росію до країн Середньої Азії, в Монголію, Китай. Аналізуючи статистичні дані спостерігаємо різке зниження експортованої продукції до РФ внаслідок вищезгаданих санкцій. У 2018 році кондитерська продукція скоротилась майже повністю і складає 1 тис. дол. Що стосується імпорту виробів з какао, то в період з 2010 до 2013 року спостерігаємо стрімке зростання імпорту цієї продукції. Такий зріст спостерігаємо паралельно на обох графіках. Тобто, зростання загального імпорту відбувалось саме за зростання в ньому частки РФ.

Починаючи з 2013 року спостерігаємо різкий спад імпорту виробів з какао. Порівнюючи загальний обсяг імпорту з РФ, бачимо, що зменшення відбулося паралельно зі зменшенням обсягів з РФ, але до 2015 р. Схожу ситуацію прослідковуємо і за іншими товарними позиціями (Жири та олії тваринного або рослинного походження, Сири всіх видів і кисломолочний сир, Вироби з чорних металів, Електричні машини і устаткування, Інші овочі, приготовлені або консервовані без додавання оцту чи оцтової кислоти, незаморожені). В таких видах продукції, як вироби з какао (інші), сири всіх видів і кисломолочний сир, спостерігаємо високу частку російських товарів, меншу частку займають у виробках з чорних металів, електричних машинах і устаткуванні, інші овочі, приготовлені або консервовані без додавання оцтової кислоти, незаморожені, і зовсім незначну частку займають жири та олії тваринного або рослинного походження.

Висновки. Дослідження характеру торговельних війн та запровадження санкцій при взаємодіях такого роду між країнами в умовах наявності глобальних ринків товарів і послуг, поглиблення міжнародного поділу праці та ряду інших характеристик глобальної світової економіки дозволяє зробити висновок про двобітний характер впливу економічних санкцій як на країни-об'єкти санкцій тиску, так і на держави, що виступають в ролі організаторів санкцій. Сучасні торговельні війни можна охарактеризувати як системоутворюючий фактор для національних економік їх зовнішньої торгівлі. Успішність цих війн як для держави-ініціатора, так і для держави, на яку спрямовані санкції, визначається ціною санкцій та різноманітністю використовуваних інструментів.

Незважаючи на війну та політичний конфлікт, на досить високому рівні зберігається «тіньова» торгівля з Росією, яка не відбивається в офіційній статистиці. Сюди відносять як товарообіг через треті країни, так і контрабанду. До третіх країн відносять Словаччину, Польщу, Білорусь. Деякі українські підприємства на кордоні з Білоруссю, роблять там збірку продукції. Також багато російських компаній реєструють свої підприємства в інших країнах, щоб залишитися на українському ринку, або вдаються до ребрендингу [13]. Тому, безумовно, реальні показники частки РФ в українській зовнішній торгівлі вищі за ті цифри, які надає українська офіційна статистики.

Необґрунтовані обмежувальні заходи стосовно української продукції з боку Росії мали прихований мотив, оскільки якість українських сирів чи кондитерських виробів були перевірені й іншими країнами (в тому числі й союзниками РФ), які засвідчили неправомірний характер цих санкцій. Через санкції, що були запроваджені РФ після 2014 р., українські виробники почали шукати нові ринки збуту. Водночас можна відзначити різке зниження експорту до РФ продукції, яка потрапила під санкції, і покращення показників її експорту загалом. З іншого боку, незважаючи на санкції у відповідь, Україна продовжує імпортувати стратегічно важливу продукцію із РФ, і це вимагає додаткової аргументації цих відносин та передбачає необхідність подальших ґрунтовних досліджень у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асланова Е.І. Торгова війна як прояв економічних конфліктів: зміст та специфіка розгортання. Сучасні наукові погляди на економічні механізми стимулювання соціально-економічного розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16 лютого 2019 року) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Кривітський. – У 2-х частинах. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Ч. 1. С. 14-17.
2. Дугінець Г. Дослідження змісту гібридної війни у світовій науці. Збірник наукових праць економічної науки. № 16. 2020. С. 21-29.
3. Duginets Ganna, Mariana Petrova. The essence of hybrid wars in the XXI century. Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy: collective monograph / Editors: Lyubomira Popova, Mariana Petrova. Veliko Tarnovo, Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, 2020. P. 174-188. 552 p. ISBN 978-619-91511-0-5
4. Шнірков, О. І. «Принципи та інструменти економічних санкцій ЄС щодо третіх країн» Міжнародні відносини Серія «Економічні науки» 17 (2019).
5. Hufbauer Gary C., Schott Jeffery J., Elliot Kimberly A., Oegg B. (2009). Economic Sanctions Reconsidered, 3d ed., Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 249.
6. Madies T., Laurila H., Gollard M. (2013). Economic Sanctions: Embargo on Stage. Theory and Empirical Evidence // Universitas Friburgensis, University of Tampere, Fribourg, 127.
7. Oxenstierna S., Olsson P. (2015). The economic sanctions against Russia: impact and prospects of success, Stockholm, 88.
8. Гордєва Т. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). 125 с.
9. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/pravovi-aspekti-ukrayinskih-sanktsiy/>
10. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: <http://icps.com.ua/leksperna-dyskusiya-antyrusyski-sanktsiyi-instrument-vplyvu-chu-demonstratsiya-bezsylyu/>
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ставки ввізного мита стосовно товарів, що походять з Російської Федерації» №1146 від 30 грудня 2015 р. – Режим доступу: <https://zakonrada.gov.ua/laws/show/1146-2015-%D0%BF>
12. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
13. Стаканов Р.Д. Наслідки взаємних економічних санкцій України та Росії в умовах військово-політичного протистояння. Міжнародні відносини Серія «Економічні науки» 17 (2019).